МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА НІМЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ,
ПЕРЕКЛАДУ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему **КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СЕРІЇ НІМЕЦЬКИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ВІРШІВ В. БУША «МАКС І МОРІЦ»**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0353-н
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – німецька
освітньо-професійної програми
Мова і література (німецька)
Мамедов Іван Акіфович

Керівник к.ф.н, доцент Вапіров С.Ю.
Рецензент

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра німецької філології, перекладу та світової літератури
Освітній рівень: магістр
Спеціальність: 035 Філологія
Спеціалізація: 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно)
Освітньо-професійна програма: Мова і література (німецька)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри к.ф.н., доц. Вапіров С.Ю.

«____»_____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
МАМЕДОВА ІВАНА АКІФОВИЧА

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра:
КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СЕРІЇ НІМЕЦЬКИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ВІРШІВ В. БУША «МАКС І МОРІЦ»

2. Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту): к.ф.н, доц., зав. кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури Вапіров С.Ю.

затверджені наказом ЗНУ від «___» _____ 2024 року № _____

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту): 4.12.2024

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту): тексти віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц».

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити зміст понять «текст» та «жанр» та жанрові особливості творів В. Буша та проаналізувати їх синкретичний характер; означити концептуальні домени та розглянути їх вербальні способи втілення; виявити особливості модальної мережі віршованих творів; встановити особливості персональної мережі «Макс і Морітц»; описати особливості темпоральної мережі творів В. Буша; визначити головні характеристики синтаксичної організації віршованої серії «Макс і Морітц».

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдавння видав	завдання прийняв
Вступ	Вапіров С.Ю.	16.04.2024	30.04 2024
Розділ 1	Вапіров С.Ю.	3.05.2024	28.05.2024
Розділ 2	Вапіров С.Ю.	3.06.2024	27.06.2024
Розділ 3	Вапіров С.Ю.	3. 09.2024	28.10. 2024
Висновки	Вапіров С.Ю.	4.11.2024	25.11.2024

6. Дата видачі завдання 8.04.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Обговорення теми роботи та плану роботи	квітень 2024	виконано
2.	Збір та класифікація емпірічного матеріалу	квітень 2024	виконано
3.	Збір та аналіз літератури до 1 глави	травень 2024	виконано
4.	Опрацювання матеріалу літератури та тексту 1 глави	травень 2024	виконано
5.	Аналіз матеріалу до 2 глови	червень 2024	виконано
6.	Написання 2 практичного розділу	вересень 2024	виконано
7.	Обробка емпіричного матеріалу та написання 3 розділу	жовтень 2024	виконано
8.	Оформлення списку літератури та тексту дослідження у цілому	листопад 2024	виконано
9.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2024	
10.	Захист	грудень 2024	

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату).

Магістрант І.А. Мамедов

Керівник роботи С.Ю. Вапіров

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 59 сторінок, 65 - джерел

Об’єкт дослідження: дослідження є тексти віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц».

Мета роботи: дослідження є розкриття особливостей віршованих творів В. Буша як презентантів комічного жанру.

Отримані результати: Концептосистема серії німецьких гумористичних віршів «Макс і Морітц» свідчить про те, що в них не тільки віддзеркалюється взаємодія людини та довкілля, але й виступає як відображення німецького менталітету. Беручи до уваги той факт, що ці вірші носять сатиричний характер, ми в процесі роботи над емпіричним матеріалом з’ясували, що ці твори специфічно відображають німецькомовну картину світу в тому сенсі, що пріоритетне місце в ній посідає сама людина, а також її життєзабезпечення та буття. Концептуальний домен MENSCH / ЛЮДИНА у просторі творів «Макс і Морітц» представлено найбільш широко. Домен NATUR / ПРИРОДА конституюється мезоконцептами «ФЛОРА» і «ФАУНА» та постає в когнітивно-семантичному просторі як жива, соціалізована істота, якій відведено роль жертви у результаті пригод головних героїв. Домен DING / РІЧЬ оплює предмети повсякденного життя, виступає як набор певних артефактів, які несуть в собі валоративний компонент, який визначається свідомістю людини, виходячи з її знань про зовнішній світ. Речі грають велику роль в житті людей, в їх прагненні до порядку та добробуту. Когнітивно-семантичні категорії простору і часу виступають елементами структури та упорядкування життєвого світу людини. Генетичний зв'язок простору та часу породжується завдяки емпіричному та суттєвому досвіду. Концептосистема конституюється як ідея антропо-та соціокультурного опанування світом у межах певних факторів, що заважають або сприяють існуванню людини.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, концептуальний домен, модальність, категорія, персональність, синтаксична організація.*

З М І С Т

	ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК	2
	ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВІРШОВАНОЇ СЕРІЇ В. БУША «МАКС І МОРІТЦ»**	6
1.1.	Текст і жанр: міждисциплінарне осмислення	6
1.2.	Віршована серія «Макс і Морітц» у філологічних вимірах: історія та сучасність	9
1.3.	Комічне та гумор	10
1.4.	Методологія, методи та методика дослідження	13
РОЗДІЛ 2	**КОНЦЕПТОСИСТЕМА ТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ ВІРШОВАНОЇ СЕРІЇ «МАКС І МОРІТЦ»**	16
2.1.	Концептуальний домен MENSCH / ЛЮДИНА у просторі творів «Макс і Морітц»	17
2.2.	Концептуальний домен NATUR / ПРИРОДА у просторі творів «Макс і Морітц»	22
2.3.	Концептуальний домен DING / РІЧ у просторі творів «Макс Морітц»	24
2.4.	Концептуальний домен ZEIT UND RAUM / ЧАСОПРОСТІР у просторі творів «Макс і Морітц»	26
РОЗДІЛ 3	**МОРФОСИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІРШОВАНОЇЇ СЕРІЇ «МАКС І МОРІТЦ»**	31
3.1.	Модальна мережа	31
3.2.	Персональна мережа	38
3.3.	Темпоральна мережа	41
3.4.	Синтаксична організація	45
	ВИСНОВКИ	52
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК

ВСМіМ – віршована серія «Макс і Моритц»

ККВ – когнітивно-комунікативні властивості

КМ – категорія модальності

КП – категорія персональності

КТ – категорія темпоральності

НЄ – надфразові єдності

ПР – прості речення

ССР – складно-сурядні речення

СПР - складно-підрядні речення

ВСТУП

У сучасному мовознавстві існує глибоке усвідомлення того факту, що мовлення, його когнітивно-семантичні, комунікативно-функціональні та жанрово-композиційні витоки, а також текст, як його продукт, завжди знаходяться у певному соціокультурному середовищі (А. Й. Багмут, Н. Баландина, Ф. С. Бацевич, Т. О. Бехта, M. Coulthard, P. Tiersma).

Такий підхід до розуміння мовленнєвої діяльності уможливлює вивчення текстів, а у рамках нашої роботи віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц». Дослідження феномена цього твору стимулювалося насамперед тим, що попри наявності численних праць, присвячених його біографії та творчості як письменника (У. Беер, Е. Вайсвайлер, М. Дирс, Г. Гюнтер, Е. Краус, Е. Петтер), його творчості як художника та карикатуриста (Х. Постма, Г. Шурий, С. Теппер); психологічному аспекту (Е. Вайлер, Г. Удинг), його найвідоміший твір – «Макс і Морітц» не було об'єктом системного лінгвістичного аналізу з точки зору когнітивно-комунікативних властивостей.

Така необхідність системного дослідження когнітивно-комунікативної природи спонукає дослідження цього феномена з точки зору історії та сучасності. Цей твір буде розглянуто як особливий синкретичний жанр (симбіоз літератури та живопису), який може слугувати прообразом коміксів. Але попри значний інтерес до творчості В. Буша, у лінгвістиці залишається багато дискусійних питань, щодо опису тексту твору «Макс і Морітц». Не остаточно розглянутими залишаються на сьогодення питання комічного та гумору в рамках цього твору, аналіз концептосистеми та його морфо-синтаксичної організації.

Актуальність роботи визначається тенденцією гуманітарної парадигми сучасного знання до мовленнєвої діяльності з точки зору соціокультурного вивчення. Вона полягає у необхідності детального аналізу когнітивно-

комунікативних та морфосинтаксичних властивостей віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц».

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження особливостей концептосистеми текстового простору творів В. Буша, а також її морфосинтаксичної організації.

Об'єктом дослідження є тексти віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц».

Предметом дослідження є концептосистема простору текстів, їх модальна, персональна, темпоральна мережі, а також синтаксична організація.

Метою дослідження є розкриття особливостей віршованих творів В. Буша як презентантів комічного жанру.

дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1) уточнити визначення понять «текст» та «жанр»;

2) визначити жанрові особливості творів В. Буша та проаналізувати їх синкретичний характер;

3) означити концептуальні домени та розглянути їх вербальні способи втілення;

4) виявити особливості модальної мережі віршованих творів;

5) встановити особливості персональної мережі «Макс і Морітц»;

6) описати особливості темпоральної мережі творів В. Буша;

7) визначити головні характеристики синтаксичної організації віршованої серії «Макс і Морітц».

Матеріалом дослідження стали тексти серії віршованих творів В. Буша «Макс і Морітц».

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів і прийомів: індукція, дедукція, аналіз, синтез, описовий метод та метод обчислення кількісних результатів.

Практична значущість полягає у можливості використання результатів дослідження під час проведення занять з лексикології, теоретичної граматики німецької мови, а також німецької літератури.

Робота пройшла **апробацію** на міжнародній науково-практичній

конференції. Результати дослідження представлено у публікації:

«Концептуальний домен Mensch у віршованій серії В. Буша «Макс і Морітц» (The 9th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (October 14-16, 2024) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. 1438 p. ISBN 978-966-8219-88-7).

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатку та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, а саме: тема, мета, завдання, актуальності дослідження, визначення об’єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про поняття текст і жанр, гумор та комічне, про творчість В. Буша як письменника так і художника, про історію та сучасний стан наукових розвідок, які присвячено вивченню віршованої серії «Макс і Морітц».

У другому розділі проаналізовано концептосистему творів «Макс і Морітц», а також такі концептуальні домени, як Людина, Природа, Річь та Часопростір.

Третій розділ присвячено аналізу модальної, персональної та темпоральної мереж текстів віршів, а також їх синтаксичної структурі.

У висновках подано узагальнені результати роботи. Додаток містить вибірку текстів віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц», які стали фактичним матеріалом дослідження.

Загальна кількість сторонок – 59 ; кількість використаних джерел – 65.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВІРШОВАНОЇ СЕРІЇ В. БУША «МАКС І МОРІТЦ»

1.1. Текст і жанр: міждисциплінарне осмислення. Міждисциплінарні розвідки стають все більш актуальними у сучасному мовознавстві. Вони використовують арсенал суміжних наук для вивчення текстів художньої літератури, до яких відноситься віршована серія В. Буша «Макс та Моріц» (у подальшому ВСМіМ). На тлі загального інтересу до вивчення віршованих творів, а у нашій розвідці віршованих творів, поєднаних з зображеннями, спостерігається відсутність наукових праць, які б було присвячено їх розгляду.

Перш ніж ми безпосередньо звернемось до когнітивно-комунікативних властивостей текстів В. Буша, розглянемо поняття «текст» та «жанр», та їх співвідношення. Поняття «текст» є одним з дискусійних у лінгвістиці. Він виступає предметом дослідження цілої низки наук, таких як герменевтика, лінгвістика, літературознавство. Звернемось до існуючих трактовок цього поняття. Так В.В. Одинців розуміє під текстом впорядковану групу речень або їх аналогів, які завдяки семантичним та функціональним взаємовідносинам елементів утворюють завершену смислову єдність [Одинців 2024]. А. П. Загнітко розуміє це поняття як вищу та головну одиницю мови лемент схеми комунікації, яка складається з трьох елементів: автор – текст-читач. Текст є вищою та основною одиницею мови, що виражає завершене висловлювання [Загнітко 2006, с. 224-290]. Толковий словник української мови трактує «текст» як авторську працю, документ, пам’ятку, яка відтворена у письмовій або л друкованій формі; літературний або інший твір для читання або аналізу [ТСУК 2010]. Баландіна розуміє під текстом «форма фіксованих знань про людину, природу і суспільство, чи, інакше кажучи, специфічний спосіб існування культури» [Баландіна 2014, с. 88-94]. Енциклопедія української мови визначає текст, як «писемний або усний мовленнєвий масив,

що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю» [ЕУМ 2004, с. 627]. У подальшому ми будемо орієнтуватись на визначення поняття «текст», який заявлено у толковому словнику Дудена, де текстом є «письмово сформульована, пов'язана зі змістом послідовність тверджень» [Duden 2002].

За О. П. Загнітко текст демонструє такі ознаки, як цілісність, зв'язність, завершеніть та структурна організованість [Загнітко 2006, с. 338]. Беручі до уваги, що існують певні труднощі з визначенням тесту як поняття, зрозумілим є і те, що у працях лінгвістів виділено різну кількість текстових категорій. Ю. М. Лотман приділяв увагу комунікативній орієнтованості тексту та його ступені його орієнтованості на читача; Т. В. Радзієвська розглядала текст з точки зору його комунікативної спрямованості [Радзієвська 1997, с. 20-22]; текстом як середовищем лакун займався Ю. О. Сорокін. Структурована єдність була у центрі уваги Л. М. Лосєва. Традиційно виділяють декілька видів текстів, де кожному з видів притаманні свої функції. Так, інформаційні тексти, до яких належать : новини, звіт, опис, нон-фікшн, виконують інформативну функцію, а так названі текст- підсказки спонукають читача виконати якусь дію.

З поняттям тексту тісно пов'язано поняття жанру. У перекладі з французької, жанр – це рід чи вид. Деякі мовознавці трактують його як стиль. Традиційно стиль – це більш широке поняття, а жанр – більш вузьке. Більшість трактовок цього поняття спирається на концепцію М. М. Бахтіна, який визначав мовленнєві жанри, як відносно стійкі типи висловлювань у певній сфері використання мови. Цікавим у його концепції є і те, що кожний мовленнєвий жанр має ознаки внутрішнього діалогу, тобто з одного боку, є присутнім адресант, той який формує висловлювання, а з іншого, адресант, на кого спрямоване це висловлювання. Тлумачний словник української мови дефінує жанр, як «вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується

певними сюжетними та стилістичними ознаками [ТСУМ 2010]. Словник Дудена розуміє під жанром поняття рід та вид, особливо у мистецтві [Duden 2002].

У нашому дослідженні ми біль детально приділимо увагу жанру художньої літератури, характерними ознаками якого виступає наявність мовних засобів для вираження думок. Всі твори художньої літератури є його репрезентантами. У багатьох наукових працях художні тексти відносяться до трьох літературних жанрів: епосу, драми та поезії або лірики), де кожен включає певні типи текстів, які характеризуються спільними ознаками. Твори епосу демонструють такі ознаки, як «об'єктивне зображення реальності, розповідний характер, сюжетність, само відстороненість автора, різнобічне змалювання героїв, довільне і часто вибагливе конструювання часових та просторових координат. Вони розкривають події та людські характери у цих подіях. Вчені розрізняють наступні епічні жанри: епопею та роман (які належать до великих), повісті, які є репрезентантами середніх, а також новели та оповідання, які є малими епічними жанрами. До оповідань належать також різноманітні описи (природи, поведінки, побуту, зовнішності, поведінки й духов. стану та дій героїв). Характерними для епічних форм є висловлювання самих персонажів, їх монолого та діалоги, зокрема внутрішні [Бойко 2022].

До жанрів драми належать драма, трагедія, комедія, водевіль, мелодрама, фарс, трагікомедія. Головною ознакою творів драматичного жанру є те, що все головне, події, почуття, передаються через діалоги, монологи, акти, сцени. Досить часто використовуються римовані фрази. Генетично драму можна пов'язати з обрядовими дійствами. Якщо сама драма – це драматичний твір, в основу якого покладено життєвий конфлікт, у якому боротьба між персонажами та їх переживання, як правило, не ведуть до трагічної розв'язки. У драмі перетинаються елементи комічного та трагічного, але вони збалансовані, та не домінують одне над іншим. До чистих жанрів відносяться трагедія, комедія, лірична комедія. Але саме в жанрі драми існують такі синкретичні проміжні форми, як трагікомедія, де трагедія та комедія

співіснують та взаємо обумовлюють один одного. Цікавим здається і те, що події під гумористичним кутом.

Лірика (або поезія) передає почуття людини, ліричного героя. Це – найсуб'єктивніший рід літератури. Особливістю ліричних творів є лаконізм. Досить часто ліричні твори написані або у формі монологу, або опису подій, які трапляються з героями ліричних творів. Досить часто ліричні твори застосовують ознаки епічних жанрів, монологи та діалоги. Має лірика і свої жанри: гімн, послання, сонет, поема. У подальшому нас буде більш цікавити поема, яка також має декілька різновидів: ліро-епічна, бурлескно-травестійна, психолого-філософська, соціально-філософська, лірико-філософська, романтична, реалістична, гротескна. У наступному розділі ми звернемося до віршованої серії «Макс і Морітц», яка може бути розглянута як гротескна поема.

1.2. Віршована серія «Макс і Морітц» у філологічних вимірах: Історія та сучасність. Віршована серія «Макс і Морітц» належить перу видатного німецького письменника, поета та художника Вільгема Буша. У цьому розділі ми коротко торкнемося віх його життя та творчості, проаналізуємо існуючі праці лінгвістів та літературознавців. Окрему увагу ми приділимо твору «Макс і Морітц».

Письменник та художник народився 15 квітня 1832 році у Ганновері. Його батько ніколи не підтримував тягу сина до мистецтва. Своє навчання образотворчому мистецтву В. Буш почав у Дюссельдорфі та продовжив його у Антверпені та Мюнхені. Перші листівки з його малюнками з'явилися у 1859 році на набули форму книги тільки у 1864 . Після навчання він багато малював та почав писати для театрів (театральну постановку „Hänsel und Grettel", декілька оперет та дитячих книжок. «Макс і Морітц» з'явилися тільки у 1864 році. Пізніше було опубліковано «Die Fromme Helene". Цікавим було те, що ці твори В. Буша були симбіозом літератури та живопису. Важливим є їх гумористична спрямованість. Наприкінці свого шляху В. Буш все більш

займався карикатурами. У нього виходить збірка „Bewaffnete Friede“. До кінця життя письменника (1908) у нього домінували твори у віршованій формі та в прозі. Так прозаїчний твір „Schmetterling“ (1895) є свого роду автобіографічним описом та заповітом письменника.

Творчості В. Буша присвячено багато праць лінгвістів та літературознавців: біографію письменника та художника вивчали У. Беер, М. Дирс, Г. Гентер, Е. Краус, Е. Петтер; його творчості карикатуриста присвячено праці Х. Постма, Г. Шунри; психологічний аспект досліджено у роботі Е. Вайлер.

Історія та сучасність. цікавим, на наш погляд, виступає робота Ш. Теппера, де він досліджує творчість В. Буша як синкретизм живопису та поезії. Традиційно його відносять до основоположників німецьких коміксів. Його твори „Maxs und Moritz“, „Fipps“, „Die Fromme Helene“, „Plisch und Plum“ і сьогодні належать до перших німецькомовних коміксів.

Що стосовно твору „Max und Moritz“, то дослідники його творчості підкреслюють, що тематику своєї віршованої серії В. Буш обирав згідно своєму бажанню. Більшість вважають, що книги В. Буша спрямовано суто а дитячу аудиторію, де у главу кута ставляться проблеми поведінки дітей та їх взаємодія з дорослими. З огляду на те, що твори В. Буша, а саме «Макс і Морітц» недостатньо вивчені з точки зору когнікативно-комунікативних, а також їх морфосинтаксичних властивостей, нам здається цікавим саме такий аспект дослідження цих творів. Але по перше ми звернемся до таких понять як гумор та комічне.

1.3. Комічне та гумор. Беручи до уваги, що «Макс і Морітц» традиційно належить до гумористичних творів, звернемося до понять гумор та комічне. У співвідношенні цих двох понять, традиційно комічне розглядається, як більш широке, а гумор – це більш вузьке поняття. Комічне представляє собою одну із складних філософсько-естетичних категорій. Багато дослідників (Аристотель, е. Кант, А. Бергсон, С. Аттардо) наголошують на те, що базовим фактором комічного виступає суперечність.

Суперечність – це несумісність думок, де думки взаємо виключають одна іншу. Це може бути протиставленням між змістом та формою, піднесеного та низинного, ідеального та реального, великого та малого. Саме суперечність (протиріччя) є основою виникнення комічного ефекту.

Ця суперечність виступає на різних рівнях: мовному (застереження, безглуздя, імітація дефекту мови, акценту), сюжетної ситуації (непорозуміння героїв, невпізнання, помилкові дії) , на рівні характерів (суперечність між дією, самооцінкою та зробленим враженням). Досить часто лінгвістичний механізм комічного розглядається не тільки з позиції мовної аномалії, але й завдяки ефекту обдуреного очікування. Згідно з існуючими теоріями існують такі види комічного, як високий (іронія, гумор, сатира, трагікомедія), жартівливий (шарж, каламбур, карикатура), зневажливий (гротеск, сарказм).

Розглядаючи поняття комічне та гумор, необхідно констатувати той факт, що чіткої теорії комічного і досі не існує. Основою цього виступає розмитість кордонів між такими поняттями, як комічне, комізм, гумор, сміх, іронія. Досить часто вони розглядаються як явища одного порядку і взагалі не розмежовуються. Ми у нашій розвідці будемо розглядати комічне як базовий термін, а юмор – як термін, який підпорядковується терміну комічне. До основних видів комічного поряд з гумором належать іронія, сатира, сарказм та гротеск.

Тлумачні словники німецької мови трактують ці поняття слідкуючим чином: під іронією розуміється осміяння, що містить оцінку того, що осміюється. Відмітною ознакою – це наявність подвійного змісту, протиставлення сказаному. Під сатирою розуміють насмішку, іноді гірку насмішку. Як правило, сатира демонструє негативне ставлення письменника до предмета зображення. Сатира дуже часто заперечує те, що осміює. Сарказм - вид комічного судження, що містить глузування зображення. Видом комічного виступає гротеск, тип умовної образності, що демонструє принцип правдоподібності, який порушено. Окрему уваги приділимо ще одному виду комічного – гумору.

Гумор – це універсальніший прояв комічного. Темі гумору присвячено багато досліджень. Можна стверджувати, що гумор, як явище, є об'єктом міждисциплінарних розвідок: психології, культурології, соціології та філології. Гумор може трактуватися, як явище, яке задане суспільною мораллю. Але завжди він обмежений історичними, соціальними та культурними факторами. Гумор завжди має свою специфіку. Він завжди обмежений специфікою групи, у межах якої він народився: гендерне, професійне, етнічне тощо. Слід відмітити, що специфічною особливістю гумора є наявність в ньому моральної позиції та моральних якостей з боку гумориста та з боку того, хто сприймає цей гумор [ЕСБіЄ 2014]. Деференційними ознаками гумору виступають відображення дійсності, наявність протиріччя, викриття антицінного явища, ставлення до осміюванного предмета.

Комічне може виявлятися у більшості видів та жанрів мистецтва: комедії, буфонади, міма, капустника, фарсу, скетчу, кінокомедії тощо. У літературі існують такі форми гумору, як жарт (фраза або невеликий текст гумористичного змісту), анекдот (фольклорний жанр, коротка смішна історія, що зазвичай передається з уст в уста), пародія (твір, що демонструє множині послання до оригінального твору, можлива підстановка оригінального твору, часто у незмінному вигляді, в умови, за яких вона стає комічною), каламбур або гра (твір, де використовується літературний прийом, при якому у одному контексті працюють різні форми одного і того ж слова, або різних слів, подібних за звучанням).

Говорячи про гумор, його ознаки та види, особливу увагу треба приділити поняттю «чорний гумор». Вперше детально визначив це французький сюрреаліст Андре Бретон у 1940 році у своїй праці «Антологія чорного гумору». У якості джерел він звертається до Гегеля та Фройда, а також до творів ірландського сатирика Джонатана Свіфта. Вагомий внесок у вивчення івфеномена чорного гумору зробив В.І. Жельвіс, Ковалів Ю.І., Конкульовський В.В., Кумпан С.М., Кузебна В.В., Усик Л.М., Медведєва А.А.

та інші. Цей різновид комічного має специфічну природу, оскільки гумористичний ефект досягається за допомогою явищ абсурду, цинізму, еклектичності та невідповідності [Кузебна 2021, с. 43].

Чорний гумор транслює певне відношення до традиційних цінностей, до того, що можна і що заборонено. Він тісно пов'язаний з негативними аспектами людського існування. Дослідники вважають, що це парадоксальна функція захисту людини перед обставинами реальності, які людини не в силах змінити. До чорного гумору належать теми, які зазвичай не прийнято обговорювати: війна, захворювання, смерть, злочин, самогубство, бідність, насильство, тероризм, дискримінація, расизм тощо. Досить часто чорний гумор використовують не тільки для розваги, але й для того, щоб підштовхнути людей до серйозних роздумів та до певної провокації. Чорний гумор однаково популярний як у міжособистісній, так і груповій комунікації. Функції чорного гумору різноманітні. До головних можна віднести виведення агресії соціально прийнятній формі, компенсаторний механізм нікрофільських установок, захисний механізм особистості перед страхом майбутнього [ZLOF 2013].

ВСМіМ можна віднести, базуючись на його властивостях, до віршованих гумористичних творів з елементами чорного гумору. Наявність картинок дає змогу говорити про цей твір як синкретичний, де текст та картинку до цього тексту доповнюють та розширюють одно одного. У наступній главі ми будемо вперше розглядати тексти віршів з точки зору комунікативно-когнітивних властивостей. Але по-перш за це ми звернемося до питання, пов’язаного з методологією, методами та методиками дослідження.

1.4. Методологія, методи та методика дослідження. При опрацюванні фактичного матеріалу складним, але дуже важливим питанням здаються методологія та методи дослідження. Метод, традиційно розуміють, як систему правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства, мислення. Методологія розглядається, з одного боку, як вчення

про наукові методи пізнання, а з іншого боку як сукупність методів дослідження [Кочерган 2003, с. 355.].

При дослідженні та роботі над емпіричним матеріалом нами використовувалась індукція та дедукція. Індукція дозволила нам на підставі аналізу речень зробити загальну картину синтаксичної будови віршованих текстів. Дедукція допомогла нам проаналізувати існуючи теоретичні положення, знайти приклади , ілюструючи ці положення в текстах ВСМіМ.

Став нам в пригоді і гіпотетико-дедуктивний метод, при якому на початку роботи ми робили певні гіпотези, на кшталт того, що концепт Mensch буде мати негативну конотацію. У процесі дослідження наша гіпотеза тільки підтвердилась.

У процесі роботи нами використовувались аналіз та синтез. Завдяки аналізу ми розчленовували предмет дослідження на сегменти, розглядали кожен з цих сегментів, і вже потім виходячи з проведеного аналізу синтезували певні характеристики, які б були притаманні всьому досліджуваному матеріалу.

Звісно головним методам під час нашої праці був описовий метод. Ми виділили одиниці для нашого аналізу, розчленували виділені нами одиниці та намагалися їх класифікувати та інтерпретувати. Разом з описовим методом ми користувалися і структурним методом. Цей метод дозволив нам проаналізувати окремі одиниці, їх роль у загальній структурі.

Для більш точного отримання результатів ми користувалися кількісними методами. Традиційно кількісні методи зводяться до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць. Це мало певне значення при підрахунку синтаксичних конструкцій. Нами була підрахована загальна кількість речень, а також кількість, а тим самим і частотність, простих та складних конструкцій. Кількісний метод допоміг нам виявити частотність синтаксичних конструкцій.

Таким чином, ми прийшли до наступних висновків: Текст розглядається нами як письмово сформульована, пов’язана зі змістом послідовність

тверджень, який демонструє такі якості, як цілісність, зв’язність, завершеність та структурна організованість;

З поняттям тексту тісно пов’язано поняття жанру, який часто трактується як стиль;

В. Буша та його серія гумористичних віршів «Макс і Моритц» традиційно признано родоначальником коміксів;

серія гумористичних віршів «Макс і Морітц» розглядається нами як комічна з елементами чорного гумору;

В процесі роботи над емпіричним матеріалом нами було використано методики дослідження: індукція, дедукція, аналіз та синтез, а також описовий, структурний та кількісний методи.

РОЗДІЛ 2: КОНЦЕПТОСИСТЕМА ТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ ВІРШОВАНОЇ СЕРІЇ «МАКС І МОРІТЦ»

В широкому соціокультурному контексті когнітивні явища розглядається все частіше. Вивчення літературних творів, а саме серії «Макс і Морітц», зумовлює необхідність врахування різноманітних чинників. А саме вивчення їх концептуальних особливостей.

Поняття «концепт» у останні десятиріччя знаходиться в центрі уваги багатьох мовознавців (В. В. Козловський (2003), В. М. Манакін (2004), А. М. Приходько (2008), О. О. Селіванова (2006) та інші). Концепт є на сучасному етапі розвитку науки є об'єктом дослідження багатьох галузей мовознавства та літературознавства. Існує багато визначень цього поняття. Багато мовознавців інтерпретують концепт у широкому та вузькому розумінні. Так у вузькому розумінні - це «феномен життєвої філософії … аналог світоглядних понять, що закріплені в лексиці природних мов», в широкому розумінні концепт являє собою «нашарування ціннісних конотацій на значення слова, тобто будь-який вербалізований зміст якоюсь мірою відзначений етничною специфікою» [Приходько, с. 54]. У подальшому нашій розвідці ми і далі будемо спиратися на думку А. М. Приходько та розуміти під концептом «етно-соціо-лігво-культурну одиницю з чітко вираженим валоративним компонентом» [Приходько 2008, с. 64]. Суттєвим при визначенні концепту є наявність у нього ціннісного орієнтиру. Треба однак відзначити, що концепти носять різний характер за своєю структурою, образами тощо. Інтерес для нас буде становить система концептів лінгвокультурного простору ВСМіМ.

Сукупність концептів у межах однієї культури, етносу, твору складає концептосферу, що за визначенням А. М. Приходька становлять собою «впорядковану сукупність концептів, що існують у вигляді узагальнених уявлень, розумових картинок, схем, понять, фреймів, сценаріїв…, які узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу [Приходько 2008, с. 206].

В цілому люба концептосистема складається з ментальних одиниць, які упорядковуються у три типи. До них традиційно належать метахтони (власне імена, у нашому випадку – віршовані твори); автохтони (пріоритетні концепти, що утворюють каркасментально-інформативного рівня) та алохтони, які є концептуальними перемінними. Як правило, вони презентовані поодинокими випадками.

Упорядкованість концептосистеми ВСМіМ можна уявити у вигляді матрьошки, що передбачає наявність таксонів вищого та нижчого порядків. Серія гумористичних віршів презентує собою карнавальний дискурс, тобто має дещо спрощену концептосистему, у якій переважно представлено три ланки: концептуальний домен («система концептів, які співвіднесені між собою таким чином, що розуміння одного необхідно розуміти всю структуру» [Морозова 2005, с. 65], мезо-та катоконцети [Приходько 2008, с. 230].

У когнітивно-семантичному просторі ВСМіМ за своєю частотністю вимальовуються чотири концептуальних домени: MENSCH / ЛЮДИНА, NATUR / ПРИРОДА, DING / РІЧ та ZEIT UND RAUM / ЧАСОПРОСТІР. Беручи до уваги, що у творі «Макс і Морітц» у центрі уваги автора стоять два хлопчика, логічно, як нам здається, буде звернення до концепту MENSCH.

2.1. Концептуальний домен MENSCH / ЛЮДИНА у просторі творів «Макс і Морітц». Він найбільш широко представлено у ВСМіМ. Лексикографічні джерела чітко окреслюють його понятійний субстрат. Згідно цих джерел MENSCH - це «високорозвинена, одухотворена, наділена розумом та мовою істота». Вона може набувати синонімічної профілізації: EBENBILD GOTTES, GESCHÖPF, ERDENBÜRGER, GESTALT, HALBGOTT, HOMO SAPIENS, JUNGE, KERL, KIND, LEUTE, MÄDCHEN, FRAU, PERSON, SEELE, STERBLICHER TYP, WESEN [Duden 1985, с. 439].

Основними вербальними способами втілення цієї одиниці разом з іменником MENSCH:

Also lautet ein Beschluss,

dass der Mensch was lernen muss.
Nicht allein das A-B-C
bringt den Menschen in die Höh;
nicht allein im Schreiben, Lesen
übt man mit Vergnügen hören [с. 42]

виступають власні імена Max і Moritz. Будучи презентантами всіх інших іменників, вони надають загальний характер:

Ach, was muss man oft von bösen
Kindern hören oder lesen!
Wie zum Beispiel hier von diesen,
welche Max und Moritz hießen,
die, anstatt durch weise Lehren які є
sich zum Guten zu bekehren,
oftmals nur darüber lachten
und sich heimlich lustig machten [с. 1].

Можна припустити, що головні герої творів відображенням людей зі звичайного життя. Прикметним є той факт, що в текстах творів фактично не зустрічаються прямі номінанти типу MANN і FRAU, досить рідко зустрічаються іменники BUBE та KIND:

Wer soll nun die Kinder lehren
und die Wissenschaft vermehren? [с. 54].

Але треба також відзначити, що досить частотними є прізвища, які у всіх віршах носять конотативні відтінки *Lehrer Lämpel (*Лампа*)*; *Frau Bolte* (Bolt – болт), *Meister Böck* (Bock – козел), *Onkel Fritze* (Fritz – одно із найпоширеніших імен у німецькомовних країнах), Bauer Mecke (meckern – скаржитися):

Als die gute Witwe Bolte
sich von ihrem Schmerz erholte,
dachte sie so hin und her,
dass es wohl das beste wär… [с. 18];
In die Tüte von Papiere

sperren sie die Krabbeltiere.

Bald zu Bett geht Onkel Fritze

In der spitzen Zippelmütze [с. 61].

Всі прізвища слугують дуже влучними характеристиками для людей, якім вони належать. Вчитель в силу своєї професії несе світло, слугує «лампочкою» для інших, фрау Больте є дуже старим, але міцним болтом, який бореться за своє існування не тільки з життям, але й з Максом і Морітцем.

Як закономірність постає концепт MENSCH у своєї антропоморфній сутності, з оглядом на свою анатомічну будову: RÜCKEN, NASE, GENICK, BEIN, AUGEN, HERZ, HAND, GESICHT, OHREN, HAARE, KOPF :

Onkel Fritz hat wieder Ruh'

Und macht seine Augen zu [с. 62];

Nase, Hand, Gesicht und Ohren

Sind so schwarz als wie die Mohren.

Und des Haares letzter Schopf

Ist verbrannt bis auf den Kopf [с. 53].

До біосоціальних-та-вітальних репрезентацій концепту належать ПРОФЕСІЇ: LEHRER, BÄCKER, BAUER, BÄCKERSLEUTE, SCHNEIDER:

Nun war dieser brave Lehrer / von dem Tobak ein Verehrer

was man ohne alle Frage / nach des Tages Müh und Plage

einem guten, alten Mann / auch von Herzen gönnen kann [с. 44];

Max und Moritz, diese beiden, / mochten ihn darum nicht leiden

denn wer böse Streiche macht, / gibt nicht auf den Lehrer acht [с, 43];

Alltagsröcke, Sonntagsröcke, / lange Hose, spitze Fräcke,

Westen mit bequemen Taschen, / warme Mäntel und Gamaschen

- alle diese Kleidungssachen / wusste Schneider Böck zu machen;

РІДНЯ / VERWANDTE»: ONKEL:

Onkel Fritz, in dieser Not,

haut und trampelt alles tot [с. 69];

FAMILIENSTAND / СІМЕЙНЕ ПОЛОЖЕННЯ: WITWE:

Eben geht mit einem Teller
Witwe Bolte in den Keller,
dass sie von dem Sauerkohle
ein Portion sich hole,
wofür sie besonders schwärmt,
wenn er wieder aufgewärmt [с. 21]*;*

CHARAKTER / ХАРАКТЕР: BÖSEWICHTER:

„Her damit!“ Und in den Trichter
Schüttelt er die Bösewichter [с. 96].

Важливим при характеристиці концепту MENSCH нам здаються і прикметники, які описують іменники-репрезентанти. Цікавим є те, ще негативні характеристики, не дивлячись на те, що людина у творах В. Буша зображена зі сарказмом, - менш частотні ніж позитивні. Так до позитивних характеристик належать: *nicht träge, munter, höflich, bescheiden, fromm, brav, gut, mild, lecker, weich, unverdrossen, bieder, freudig, lebensfroh, schuldenfrei, geschwinde*:

In der schönen Osterzeit,
wenn die frommen Bäckersleut‘
viele süße Zuckersachen
backen und zurechtemachen,
wünschten Max und Moritz auch
sich so etwas zum Gebrauch [с. 72].

Негативні характеристики також присутні в текстах: *böse, schlimm, tiefbetrübt, sorgenschwer, dumm*:

Einstens, als es Sonntag wieder / und Herr Lämpel brav und bieder
in der Kirche mit Gefühle / saß vor seinem Orgelspiele,
schlichen sich die bösen Buben / in sein Haus und seine Stuben,
wo die Meerschaumpfeife stand [с. 45].

Разом з прикметниками уточнюючим фактором концепту MENSCH виступають дієслова або словосполучення, де дієслова, які описують Макса і Морітца, мають негативну конотативну спрямованість, а дієслова та словосполучення, пов'язані з іншими героями, характеризують дії героїв у повсякденному житті.

Так, Макса і Морітца, як демонстрантів концепту MENSCH, характеризують наступні структури (треба також відзначити, що нейтральні структури при опису головних героїв набувають негативне значення): *eine Angel mitbringen, im Verstecke schnarchen, Löcher schneiden, in die Kist' fallen, sich in ein Haus schleichen, ziehen und schwindeln Flintenpulverflasche,schneiden, binden, heimlich lustig machen, necken, quälen, stehlen*:

Einstens, als es Sonntag wieder, / und Herr Lämpel brav und bieder
in der Kirche mit Gefühle / Saß vor seinem Orgelspiele,
Schlichen sich die bösen Buben / In sein Haus und seine Stuben,
wo die Meerschaumpfeife stand [с. 45];

Ja, zur Übeltätigkeit, / ja, dazu ist man bereit! –
Menschen necken, Tiere quälen, / Äpfel, Birnen, Zwetschen, stehlen –
Das ist freilich angenehmer / Und dazu auch viel bequemer
Als in Kirche oder Schule / Fest zu sitzen auf dem Stuhle [с. 2].

Дієслова і словосполучення, які описують інших героїв, відрізняються нейтральним значенням, вони характеризують поведінку героїв у повсякденні: viel Mühe geben, essen, sehen, zurückkehren, sich erholen, denken, spielen, lehren:

Oder wäre was zu flicken, / Abzuschneiden, anzustücken
Oder gar ein Knopf der Hose / Abgerissen oder lose –
Wie und wo und was es sei, / hinten, vorne, einerlei –
alles macht der Meister Böck, denn das ist sein Lebensweg [с. 29].

Оскільки ВСМіМ є словесно-поетичним способом відображення життєвого світу пріоритетне місце займає ідея життєзабезпечення у природному оточенні, тобто ПРИРОДА / NATUR.

2.2. Концептуальний домен NATUR / ПРИРОДА у просторі творів «Макс і Моріц». Домен ПРИРОДА не дуже широко представлено у текстах В. Буша. Його понятійний субстрат визначається у довідковій літературі як «сукупність фактів, що спостерігаються і що є незалежними від людини» [ЕСБіЄ, с. 605].

Робота над емпіричним матеріалом показала, що сам концепт NATUR не фігурує. Не находять свого втілення і такі концепти більш спадного рівня абстракції, як природні явища, ландшафти, природні катаклізми тощо.

Натомність концепт Natur охоплює лише деякі поняття, які важливі у повсякденному житті кожної людини.

Але у текстах серії віршів «Макс і Морітц» заявлені тільки два мезоконцепти «ФЛОРА» и «ФАУНА». Мезоконцепт «ФАУНА» охоплює дуже обмежену кількість репрезентантів, а саме BAUM, APFELBAUM UND BIRNEN:

Max und Moritz immer munter.
Schütteln sie vom Baum herunter [с. 58];
„Fließet aus dem Aug'", ihr Tränen!
All mein Hoffen, all mein Sehnen,
meines Lebens schönster Traum
hängt an diesem Apfelbaum! [с.15].

Така невелика кількість зумовлена на наш погляд тим, що флора є тільки реальним оточенням міста проживання головних героїв. Дерева співіснують разом з людьми, але грають скоріше роль їх оточення. Людина існує в природі, де остання грає пасивну роль.

Більш частотно представлено концепт ФАУНА. Відразу ж треба зазначити, що цей мезоконцепт заявлено загальним поняттям Tiere, а також тим, яка роль підготовлена для представників тваринного світу у цих віршованих творах:

Ja, zur Übeltätigkeit,
ja, dazu ist man bereit –
Menschen necken, Tiere quälen … [с. 2].

Тобто з перших рядків читачам вже стає зрозуміло, яким чином герої цієї серії віршів будуть поводитись з тваринами. Тварини у В. Буша поділяються на дві

досить невеликі групи. До першої належать комахи: MAIKÄFIG, Krabbeltiere, до другої – домашні птахи та звіри: VOGEL, GÄNSE, HÜHNER, SPITZ. Цікавим є те, що фактично всі представники «Фауни» виступають не як активні діячі, які б впливали би на хід подій, а як або засіб, за допомогою якого творять свої неподобства Макс і Морітц:

In die Tüte von Papiere
Sperren sie die Krabbeltiere [c. 59];
Doch die Käfer, kritze, kratze!
Kommen schnell aus der Matratze [с. 63];

або як жертви витівок двох хлопців. Так спочатку в одній із історії ми спочатку бачимо що пані Больте має трьох курочок та півня:

Seht, das ist die Witwe Bolte,
die das auch nicht gern wollte.
Ihrer Hühner waren drei
Und ein stolzer Hahn dabei [с. 4].

Наприкінці історії всі ці птахи становяться жертвами двох пустунів:

Ach, sie blieben an dem langen,
dürren Ast des Namens hangen.
Und ihr Hals wird lang und länger,
ihr Gesang wird bang und bänger,
Jedes legt noch schnell ein Ei,
und dann kommt der Tod herbei [с.11-12].

Простежується ще і третя роль тварин у віршах: тварина становиться тим, кого звинувачують у тому, що вона не робила, і що є справою рук Макса і Морітца. Так, коли хлопці вкрали курей у пані Больте, остання звинуватила у цьому свого собаку:

Schnupdiwup! Jetzt Numro zwei! / Schnupdiwup! Jetzt Numro drei!
Und jetzt kommt noch Numro vier: / Schnupdiwup! dich haben wir! –
Zwar der Spitz sah es genau, / und er bellt: Rawau, Rawau!...
Na! Da wird Spektakel geben, / denn Frau Bolte kommt soeben.

Angewurzelt stand sie da, / als sie nach der Pfanne sah.

Alle Hühner waren fort – / „Spitz!“ – Das war ihr erstes Wort [с. 23-24].

Таким чином, домен NATUR / ПРИРОДА конституюється такими мезоконцептами, як ФЛОРА і ФАУНА. Він постає в когнітивно-семантичному просторі як жива, соціалізована істота, якій відведено роль жертви у результаті пригод головних героїв. Таке, досить специфічне, осмислення природи пов’язане з усвідомленням того, що Природа існує не сама по собі, а в контексті життєвого світу людини.

2.3. Концептуальний домен DING / РІЧ у просторі творів «Макс і Морітц». Домен DING містить ментальні одиниці культурного порядку. Зона цього домену визначається як «який-небудь предмет, предмети одягу й споживання, туалетні приналежності, меблі, багаж, продукти» [ЕУМ 2000, с. 197].

У конгнітивно-семантичному просторі ВСМіМ концептуальний домен РІЧ / DING упорядковується такими мезоконцептами, як ІНТЕР’ЄР, СКАРБ, ОДЯГ, ЇЖА. Мезоконцепт ІНТЕР’ЄР містить катаконцепти, які притаманні оснащенню внутрішніх приміщень: BETT, DECKE, MATRATZE, OFEN, TISCH, STUHL:

Knacks! Da bricht der Stuhl entzwei [с. 78];

In dem Ofen glüht es noch –

Ruff! – damit ins Ofenloch! [с.83].

Як правило, цей мезоконцепт профілюється за допомогою концептів, які позначають оздоблення внутрішнього помешкання, або називають меблі. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє нам стверджувати, що група, яка відноситься до мезоконцепту ІНТЕР’ЄР не відрізняється різноманітністю, що можна пояснити тим, що життя у селі, де й проводять весь свій час герої віршованої серії, також не є досить різноманітним. Герої постійно знаходяться у одній та те ж самій ситуації, і їх інтер’єрний набір не відрізняється розмаїттям.

Мезоконцепт СКАРБ охоплює більш широке коло речей, ніж мезоконцепт ІНТЕР’ЄР. Це – речі, які оточують головних героїв у повсякденному житті:

ПРЕДМЕТИ КУХОННОГО УЖИТКУ ТА ПОСУД: PFANNE, TELLER, KAFFEETOPF, MESSER:

Durch den Schornstein mit Vergnügen / Sehen sie die Hühner liegen,
die schon ohne Kopf und Gurgeln / lieblich in der Pfanne schmurgeln [с. 20];

Eben geht mit einem Teller / Witwe Bolte in den Keller,
dass sie von dem Sauerkohle / eine Portion sich hole,
wofür sie besonders schwärmt, / wenn er wieder aufgewärmt [с. 21];

ОДЯГ:

Zippelmütze, Schlafrock, Pantoffel, Mütze: / Oder sei's nach einer Prise,
dass der Onkel heftig niese, / ruft man: „Prosit!"allsogleich,
„Danke, wohl bekomm' es Euch!" – / Oder kommt er spät nach Haus,
zieht man ihm die Stiefel aus, / holt Pantoffel, Schlafrock, Mütze, -
dass er nicht im Kalten sitze [с. 56]:

АКСЕСУАРИ ТА ПРИЛАДИ: ZEITUNG, PFEIFE, BÜGELEISE:

Bringt ihm, was er haben muss:
Zeitung, Pfeife, Fidibus [с. 55];
Denn ein heißes Bügeleisen,
auf den kalten Leib gebracht,
hat es wieder gut gemacht [с.41].

Всі ці мезоконцепти охоплюють предмети повсякденного життя, вони апріорі є присутні в житті людей та є завжди актуальними. Вони виступають як набор певних артефактів, які несуть в собі валоративний компонент, який визначається свідомістю людини, виходячи з її знань про зовнішній світ. Речі грають велику роль в житті людей, в їх прагненні до порядку та добробуту.

2.4. Концептуальний домен ZEIT UND RAUM / ЧАСОПРОСТІР у просторі творів «Макс і Морітц». Елементом структури та упорядкування життєвого світу людини виступають такі онтологічні сутності як когнітивно-семантичні категорії простору та часу. Часові відношення будуються згідно просторової схеми, вони виникають як переосмислення первісних просторових концептів.

Генетичний зв'язок простору та часу породжується завдяки емпіричному та суттєвому досвіду.

Мезоконцепт ZEIT / ЧАС представляє собою «рух подій, який-небудь визначений проміжок цього часу, століття або епохи» [Wahrig 1997, с. 1458]. Лінгвісти традиційно розрізняють два види часу: метричний та екзистенційний [Белозьорова 2005, с. 4-10; Приходько 2008, с. 222-229]. У творах В. Буша відбиваються обидві моделі часу: метрична, яка орієнтовано на конкретно-предметне мислення, та екзистенційна, в якій знаходять своє місце асоціативне, образне та чуттєве сприйняття змін, які відбуваються у життєвому світі.

Спостереження над емпіричним матеріалом дало можливість виділити такі групи: саме поняття часу (ZEIT):

Mit der Zeit wird alles heil,

Nur die Pfeife hat ihr Teil [с. 54];

ДНІ ТИЖНЯ (SONNTAG, TAG):

Einsteins, als es Sonntag wieder / Und Herr Lämpel brav du bieder

In der Kirche mit Gefühle / saß vor seinem Orgelspiele … [с. 45];

Freilich war die Trauer groß, / als sie nun so nackt und bloß,

abgerupft am Herde lagen, / sie, die eins in schönen Tagen

bald im Hofe, bald im Garten / lebensfroh im Sande scharrten [с. 18];

ЧАСТИНИ ДОБИ (MORGENS, MORGEN):

Morgens sagt man: „Guten Morgen! / Haben Sie was zu besorgen?“ [с.55];

СВЯТКОВІ ДНІ (OSTERZEIT):

In der schönen Osterzeit, / wenn die frommen Bäckersleut‘

Viele süße Zuckersachen / backen und zurechtemachen,

wünschten Max und Moritz auch / sich so etwas zum Gebrauch [с. 72];

локалізація відносно моменту мовлення (NOCH, WIEDER, JETZT SOGLEICH):

In dem Ofen glüht es noch –

Rufft! – damit ins Ofenloch! [с. 83];

„Autsch!“- schon wieder hat er einen

Im Genicke, an den Beinen [с. 67];

Guckste wohl! Jetzt ist's vorbei

Mit der Käferkrabbelei! [с. 70];

Dieses war der fünfte Streich,

doch der sechste kommt sogleich [с. 71].

Спостереження за матеріалом дає змогу стверджувати, що мезоконцепт Zeit / Час не виступає досить частотним, а саму цікаву за своїм складом групу складають концепти, які уточнюють локалізацію моменту відносно самого моменту мовлення, що, на наш погляд, пояснюються тим, що історії та герої історій взяти з реального життя. Тобто те, що описує автор, може статися з кожною людиною у любий момент часу.

Мезоконцепт RAUM / ПРОСТІР ми розуміємо як лінгвофілософську категорію, яка знаходиться у межах абстрактності та відносності. Він виступає як базова категоріальна величина [Приходько 2008, с. 219]. Цей концепт об'єктивується у лінгвокультурній свідомості німців. як «даль, протяг, довжина, ширина, висота, місце, частина світу, всесвіт» [Wahrig, с. 1041].

В текстах серії гумористичних віршів «Макс і Морітц» найбільшою мірою представлено цей феномен як «місце». Найчастіше він постулюється концептами ORT / МІСЦЕ (DORF, STADT):

Jedermann im Dorfe kannte

Einen, der sich Böck benannte [с. 28];

Wer im Dorfe oder Stadt

einen Onkel wohnen hat,

der sei höflich und bescheiden,

denn das mag der Onkel leiden [с. 55];

EXISTENZORT / МІСЦЕ ІСНУВАННЯ (DACH, BRÜCKE, GARTEN):

Und schon ist er auf der Brücke,

kracks! Die Brücke bricht ins Stücke! [с. 34];

GEBÄUDE / БУДІВЛІ (HÜTE, HAUS, KIRCHE):

Und mit stummem Trauerblick

Kehrt sie in ihr Haus zurück [с. 17];

Einstens, als es Sonntag wieder / Und Herr Lämpel brav und bieder

In der Kirche mit Gefühle / Saß vor seinem Orgelspiele,

schlichen sich die bösen Buben / in sein Haus und seine Stuben… [с.45];

Jetzt nur still und schnell nach Haus,

denn schon ist die Kirche aus [с. 46];

Und mit Buch und Botenheften, / nach besorgten Amtsgeschäften,

lenkt er freudig seine Schritte / zu der heimatlichen Hütte [с. 48];

GEBÄUDETEIL / ЧАСТИНА БУДІВЛІ (KAMMER, DACH, KELLER):

Witwe Bolte in der Kammer

Hört im Bette diesen Jammer [с. 13];

Max und Moritz rochen dieses,

„Schnell aufs Dach gekrochen!“ hieß es [с. 20];

Eben geht mit einem Teller

Witwe Bolte in den Keller [с. 21]

ARBEITSSTELLE / МІСЦЕ ПРАЦІ (MÜHLE, BACKHAUS):

Max und Moritz wird es schwüle,

denn nun geht es nach der Mühle [с. 94];

Doch der Bäcker, mit Bedacht,

hat das Backhaus zugemacht [с. 72].

Саме феномен МІСЦЕ представлено найбільш різноманітно. Це можна пояснити тим, що людина моделює світ, у якому вона існує, наділяючи його артефактним змістом. Людина завжди зацікавлена в тому, що її оточує, тому що саме це забезпечує її комфортне існування. Всі герої ВСМіМ знаходяться у локаціях, котрі їх добре знайомі, що дозволяє та допомагає їм або роботи шкоду, або якось її пережити.

Займає і своє місце у концептуалізації простору і феномен «напрямок». Він репрезентується концептами HIN UND HER, HÖHE:

In die Kreuz und in die Quer / Reißen sie sich hin und her,

flattern auf und in die Höh‘, / ach herrje, herrjemine! [с.10].

І якщо концепти символізують, повторення подій у житті, їх швидкоплинність, то концепт виступає як щось вічне, що не має ні свого початку, отже ні свого кінця.

Наведений нами аналіз концептосистеми віршованої серії «Макс і Морітц» доводить те, що у цих творах постулюється ідея взаємодії та взаємовпливу людини із навколишнім світом. Ці твори як лінгвокультурне явище специфічною мірою відображають німецькомовну картину світу саме в тому світі, що головне місто в ньому посідають не тільки сама людина, але й її буття та життєзабезпечення. Вся концептосистема, маючи своїм центром домен ЛЮДИНА, зосереджується навколо доменів РІЧ, ПРИРОДА та ЧАСОПРОСТІР.

Таким чином ми прийшли до наступних висновків: Концептосистема серії німецьких гумористичних віршів «Макс і Морітц» свідчить про те, що в них не тільки відзеркалюється взаємодія людини та довкілля, але й виступає як відображення німецького менталітету. Беручи до уваги той факт, що ці вірші носять сатиричний характер, ми в процесі роботи над емпіричним матеріалом з'ясували, що ці твори специфічно відображають німецькомовну картину світу в тому сенсі, що пріоритетне місце в ній посідає сама людина, а також її життєзабезпечення та буття.

Концептуальний домен MENSCH / ЛЮДИНА у просторі творів «Макс і Морітц» представлено найбільш широко. Домен NATUR / ПРИРОДА конституюється мезоконцептами «ФЛОРА» і «ФАУНА» та постає в когнітивно-семантичному просторі як жива, соціалізована істота, якій відведено роль жертви у результаті пригод головних героїв. Домен DING / РІЧЬ оплює предмети повсякденного життя, виступає як набор певних артефактів, які несуть в собі валоративний компонент, який визначається свідомістю людини, виходячи з її знань про зовнішній світ. Речі грають велику роль в житті людей, в їх прагненні до порядку та добробуту.

Когнітивно-семантичні категорії простору і часу виступають елементами структури та упорядкування життєвого світу людини. Генетичний зв'язок

простору та часу породжується завдяки емпіричному та суттєвому досвіду. Концептосистема конституюється як ідея антропо та соціокультурного опанування світом у межах певних факторів, що заважають або сприяють існуванню людини.

РОЗДІЛ 3: МОРФОСИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІРШОВАНОЇ СЕРІЇ «МАКС І МОРІТЦ»

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує точка зору, що в граматиці існує все те саме, що є в лексиці. Науковці відзначають, що саме граматичні та лексичні властивості слів відображають об'єктивну дійсність, тому що морфологія, лексика та синтаксис складають консенсус структур, які диференціюються за різними параметрами та включаються умовно в різні компоненти [ВТССУК 2002, с. 50]. Тексти віршованої серії «Макс і Морітц» одержують певний прагмасемантичний код, що реалізується за допомогою таких категорій як модальність, темпоральність та персональність.

3.1. Модальна мережа. Модальність як феномен має досить давню історію свого освоєння. Перші згадки про цей феномен вживаються у філософських творах І. Канта. Пізніше цей термін вживається у математичній логіці та лінгвістиці [Загнітко 2001, с. 115].

Зазвичай вона описується як семантично-прагматична категорія або як цілий комплекс актуалізуючих категорій. Ці категорії відображають та характеризують ставлення мовця до його висловлювання, до дійсності та до того, як це реалізується [Ділінг 1988, с. 6-12; Козловський 2004, с. 205-212]. Традиційно виділяють три основні ознаки модальності: відношення змісту висловлювання до реальної дійсності, відношення самого мовця до змісту висловлювання, відношення до дії самого суб'єкта мовлення.

Розглядаючи модальність треба відзначити, що ця категорія відрізняється неоднорідним характером. Її можна розглядати як певне макрополе, що складається з полів дійсності та ірреальності. Ірреальне поле розпадається на потенційне-ірреальне мікрополе та мікрополе спонукання та припущення [Козловський 2004, с. 206-212]. Три типи модальності виділяє М. В. Гамзюк, а саме реальну, потенційну та спонукальну [Гамзюк, с. 59].

Розглядаючи емпіричний матеріал, ми будемо традиційно розрізняти внутрішню та зовнішню модальність. Презентантами внутрішньої модальності виступають способи, а саме індикатив, кон'юнктив та імператив. Зовнішня модальність конституюється стійкими словосполученнями, модальними дієсловами та частинами мови, які виконують цю функцію, вигуками тощо [Бринкманн 2010, с. 349].

Стосовно внутрішньої модальності, ми зауважимо, що найбільш продуктивним формантом виступає індикатив. Він констатує реальні події сьогодення, у минулому та майбутньому. Найбільш частотним в емпіричному матеріалі виступає індикатив, який презентує дії сьогодення:

Hei! Du siehst er voller Freude
Max und Moritz im Getreide [с. 92].

Індикатив – виступає найбільш затребуваним елементом структури творів, що пояснюється тим, що вірші В. Буша представляють собою оповідання у віршованій формі, у яких головне місце займають оповідання про дії хлопців Макса і Морітца, про те, що вони роблять , і про те, як на це реагують інші герої. В індикативі написано введення в оповідання, де автор вводить читачів у головні події, які очікують читачів у вірші:

Also lautet ein Beschluss, / dass der Mensch was lernen muss. –
Nicht allein das A-B-C / bringt den Menschen in die Höhe;
nicht allein im Schreiben, Lesen / übt sich ein vernünftig Wesen;
nicht allein in Rechnungssachen / soll der Mensch sich Mühe machen,
sondern auch der Weisheit lehren / muss man mit Vergnügen hören [с.42].

Другим формантом у ВСМіМ виступає кон'юнктив, як формант внутрішньої модальності. Він фактично не виступає як презентант умовно-бажаної реальності у минулому. Кон'юнктив як презентант умовно-бажаної реальності у майбутньому представлено тільки у чотирьох випадках:

Als die gute Witwe Bolte
Sich von ihrem Schmerz erholte,
dachte sie so hin und her,

dass sie wohl das beste wär‘ [с. 18].

Така обмежина частотність пояснюється тим, що вірші, як правило, розповідають те, що зараз трапляється, або вже трапилось. Умовно-бажана дійсність використовується у творах тоді, коли щось може трапитись з героєм, або автор пропонує читачу яку-небудь можливу характеристику героїв:

Oder wäre was zu flicken, / abzuschneiden, anzustücken
oder gar ein Knopf der Hose / abgerissen oder lose –
wie und wo und was es sei. / Hinten, vorne. einerlei –
Alles macht der Meister Böck… [с. 29].

Але найбільш часто зустрічається як засіб вираження непрямої мови. Він виступає як описання подій та особистого ставлення до навколишніх явищ:

Eben geht mit einem Teller
Witwe Bolte in den Keller,
dass sie von dem Sauerkohle
eine Portion sich hole,
wofür sie besonders schwärmt,
wenn er wieder aufgewärmt [с. 21].

Як і індикатив, кон’юнктив досить часто задіяно на початку кожного вірша, де автор викладає для читача головну інформацію всіх наступних подій та опис того, що роблять герої віршів:

Oder sei’s nach einer Prise,
dass der Onkel heftig niese,
ruft man „Prosit!“ allsogleich, -
„Danke, wohl bekomm‘ es Euch!“ [с. 56].

І лише третє місце як формант внутрішньої модальності виступає імператив. Він є маркером спонукальної модальності. Тут простежується інтенція мовця, яким у цих віршах виступає автор, що спонукає читачів звернути увагу на ту чи іншу дію героїв:

„Oh, du Spitz, du Ungetüm!“
Aber wart! ich komme ihm! [с.25].

Саме заохочення читача до спільного співпереживання та проживання кожної історії пояснює використання імперативу у 2 особі множини:

Seht, da trägt der Bauer Mecke

Einen seiner Maltersäcke [с. 89].

Імператив 2 особи множини розглядається як форма друзів, тобто автор вживає розглядає читача як друга, якому він її розповідає.

Поряд з внутрішньою модальністю у віршованій серії «Макс і Моріц» представлено і зовнішня модальність, яка є в тексті маніфестантом не тільки відношення автора до реальної ситуації, але й відношення головних героїв до своїх дій та дій тих, на кого спрямовані їх прокази. Як правило, це складні предикати, першим компонентом яких виступає модальне дієслово, або модальні частки та вигуки.

В тексті серії представлено фактично весь арсенал модальних дієслів:

Max und Moritz, wehe euch! / Jetzt kommt euer letzter Streich! –

Wozu müssen auch die beiden / Löcher in die Säcke schneiden? [с.88];

Wer soll nun die Kinder lehren / Und die Wissenschaft vermehren? [с.54];

Hier kann man sie noch erblicken, / fein geschroten und in Stücken [с. 98];

Max und Moritz, diese beiden, / mochten ihn darum nicht leiden,

denn wer böse Streiche macht, / gibt nicht auf den Lehrer acht [с.43];

Seht, da ist die Witwe Bolte,

die das auch nicht gerne wollte [с.4].

Аналіз емпіричного матеріалу дає можливість стверджувати, що в текстах є відсутнім тільки модальне дієслово „dürfen“, яке традиційно вважається в німецькій мові дієсловом ввічливості. Головні герої серії Макс і Морітц та їх дії, спрямовані проти інших героїв, звісно не відрізняються ввічливістю. Зате більш частотним з усіх модальних дієслів виступає „müssen“:

Ach, was muss man oft von bösen

Kindern hören oder lesen [с.1]:

Also, will hier einer stehlen,

muss er durch den Schlot sich quälen [с.73].

Це можна пояснити тим, що ці віршовані твори уявляють собою історії для дорослих та дітей, які мають певне моральне та повчальне навантаження, яке спонукає читача роботи для себе певні висновки, тобто читач повинен (muss) щось корисне винести для себе.

Зовнішня модальність презентована і модальними частками та словами: *doch, also, plötzlich, wohl*:

Diese war der vierte Streich,
doch der fünfte folgt sogleich [с. 54]

Модальна частка *doch*, як правило, висловлює опір або протидію:

Doch der Bäcker , mit Bedacht,
gar das Backhaus zugemacht [с. 72].

Модальна частка *also* носить підсумковий характер. Вона використовується в тексті як своєрідна пауза перед якимось рішенням або висновком:

Also, will hier einer stehlen,
muss er durch den Schlot sich quälen [с.73].

Модальне слово *plötzlich* висловлює несподіваність:

Als nun diese Tat vorbei,
hört man plötzlich ein Geschrei… [с. 32];

wohl – позитивний результат або відчуття:

Guckste wohl! Jetzt ist's vorbei
Mit der Käferkrabbelei! [с.70]

Елементом зовнішньої модальності виступають і вигуки:

„Ach!" – spricht er – „die größte Freud
Ist doch die Zufriedenheit!"… [с. 50].

В тексті ВСМіМ вигуки представлено досить різноманітно. Цікавим нам здається те, що поряд зі звичними вигуками: *ach, hei*:

Hei! Da sieht er voller Freude
Max und Moritz im Getreide [с. 92],

в тексті представлено значна кількість слів, які є авторськими*: Rumps, Ratsch, Rabs*:

Rumps! – Da geht die Pfeife los

mit Getöse, schrecklich groß [с. 51] та інші.

Згідно їх використання в контексті, можна виділити типологію вигуків за їх змістом:

-- вигук-нейтральна несподіванка:

Ratsch! – Da kommen die zwei Knaben

Durch den Schornsteinschwarz wie Raben [с. 74];

-- вигук- неприємна несподіванка:

Knacks! – Da bricht der Stuhl entzwei [с. 78];

-- вигук-захоплення:

Puff! – Sie fallen in die Kist,

Wo das Mehl darinnen ist [с.75];

… ach herrje,herrjemine! [с. 10]

-- вигук-демонстрація кінцевого результату:

Schwapp! – Da liegen sie im Brei [с. 79];

-- вигук зі значенням закінченості дії:

In dem Ofen glüht es noch –

Ruff! – damit ins Offenloch! [с. 83]:

-- вигук, який працює як лічилка при перерахуванні чогось або когось:

Knusper, knasper! – Wie zwei Mäuse

Fressen sie durch das Gehäuse [с.86];

Max und Moritz, gar nicht träge, / sägen heimlich mit der Säge,

ritzeratze! voller Tücke! / in die Brücke eine Lücke [с. 31];

Doch die Käfer, kritze, kratze! / Kommen schnell aus der Matratze [с.63]

-- вигук – обурення:

... und der Meister Bäcker schrie: / „Ach herrje! Da laufen sie!“ [с.87];

-- вигук-страх:

„Bau!“ – schreit er. – „Was ist das hier?!“

Und erfasst das Ungetier [с. 65]:

-- вигук-повторення того, що не подобається:

„Autsch!“ – Schon wieder hat er einen

Im Genicke, an den Beinen [с. 67].

Формат зовнішньої модальності не обмежується тільки модальними дієсловами, частками та вигуками. Досить часто її репрезентантами виступають різні частини мови, які несуть собі модальний відтінок або клішовані словосполучення.

Клішовані словосполучення носять різноманітні відтінки. Так позитивним кліше, який висловлює радісне ставлення до дійсності та до того, що щось завершилось благополучно:

Kurz, im ganzen Ort herum,

ging ein freudiges Gebrumm:

„Gott sei Dank!“ Nun ist’s vorbei

Mit der Übertäterei!“ [с. 101].

У віршовані серії саме так автор завершує свої оповідання, він відчуває почуття радості тому, що все добре закінчилося, що головні герої більш не будуть творити свої справи. Радість та задоволення від того, що все проходить або пройшло добре, подяка вищим силам задекларована в виразі gottlob:

Als der Dampf sich nun erhob,

sieht man Lämpel, der – gottlob!

Lebend auf dem Rücken liegt,

doch er hat was abgekriegt! [с. 52].

Кліше „*Aber nein*!“ виражає обурення та бажання щось поміняти:

Jeder denkt, die sind perdü!

Aber nein! – Noch leben sie! [с. 85].

Вираз „wehe“ завжди пов’язано з чимось тим, що завдає болю. Це, як правило, реакція на те, що щось пішло або не так, або так, що наслідки завдали неприємні емоції:

Aber wehe, wehr, wehe!

Wenn ich auf das Ende sehe! [с. 2].

Модальне емоційне навантаження несуть на собі і окремі лексичні одиниці. За своїм змістом вони з самого початку модально позитивно (lieblich, lustig, brav) спрямовані:

Durch den Schornstein mit Vergnügen, / sehen sie die Hühner liegen,
die schon ohne Kopf und Gurgeln / <u>lieblich</u> in der Pfanne schmurgeln [с. 20];
Wie zum Beispiel hier von diesen, / welche Max und Moritz hießen,
die, anstatt durch weise Lehren / sich zum Guten zu bekehren,
oftmals noch darüber lachten / und sich heimlich <u>lustig</u> machten [с. 1]:
Einsteins, als es Sonntag wieder / und Herr Lämpel brav und bieder
in der Kirch mit Gefühlen / saß vor seinem Orgelspiele [с.45]

Аналіз фактичного матеріалу дає нам змогу стверджувати, що характеристики героїв носять скоріш позитивний характер, не дивлячись на те, що герої у багатьох випадках негативно налаштовані до оточуючих.

Таким чином, спектр модальних засобів у віршованої серії «Макс і Морітц» представлено як елементами внутрішньої так і зовнішньої модальності, які в основному виражені суто морфологічними засобами.

3.2. Персональна мережа. Аналізуючи морфологічну структуру дієслова, можна стверджувати, що в неї заявлена похідна від іменника категорія персональності. По відношенню до дієслівної ознаки реальне значення підмета характеризується через категорію активного або пасивного стану. Це втілюється через співвіднесення ознаки до предмета. Ця категорія відзначається специфічністю вживання дієслів (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1.:

Персональна мережа ВСМіМ

	Кількість	
	Абсолют.	**Віднос.**
Активний стан	**166**	**96%**
3-я особа	155	90 %
2-а особа	2	1 %

1-а особа	9	5%
Пасивний стан	**6**	**4 %**
Разом	**172**	**100%**

Категорія стану відзначається як діатеза. Вона граматично виражається в дієслові. Формально вона виражає собою формально-морфологічний засіб оформлення зміни моделей керування [Енгель, с. 411]. Аналіз протиставлення активного і пасивного стану як категорій передбачає відношення між підметом та дієсловом, який виконує в реченні роль присудка, а також ознака спрямованості дієслівної дії, а також активність та відсутність активності предмету [Бурлакова 2002, с. 65-66].

Універсальна теорія стану досить детально розроблялась таким вітчизняним лінгвістом як А. А. Холодович. Саме він ввів поняття «станова діатеза», яке позначає відповідність між одиницями синтаксичного та семантичного рівнів. Стан розглядається як регулярне позначення в дієслові відповідності між суб'єктом та обєктом або між підметом та додатком. Класичні відношення стану передбачають наявність мінімум двох, а максимум трьох одиниць (підмета, додатка та дієслова, яке грає роль присудка).

Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати, що для тексту віршованої серії «Max und Moritz» найбільш характерним є активний стан:

Max und Moritz dachten nun: / Was ist hier jetzt wohl zu tun? –

Gans geschwinde, eins, zwei, drei, / schneiden sie sich Brot entzwei,

in vier Teile, jedes Stück / wie ein kleiner Finger dick [с. 5].

Така активність активного стану пояснюється тим, що в тексті йде мова про дії головних героїв, про їх дії та вчинки. Саме на описі їх дій і зосереджено весь зміст твору.

Досить часто, головні герої виступають у ролі агенса. Спрямованість їх дії є досить різноманітна. Іноді вона спрямована на головних героїв, тобто на тих, хто і виконує дію:

Ratsch! – Da kommen die zwei Knaben /

Durch den Schornstein, schwarz wie Raben.

Puff! – Sie fallen in die Kist‘,

wo das Mehl darinnen ist [с. 75].

Але найбільш часто їх активна дія спрямована на інших героїв твору:

Max und Moritz, gar nicht träge,

sägen heimlich mit der Säge,

ritzerate! voller Tücke,

in die Brücke eine Lücke [с. 31];

Max und Moritz, immer munter,

schütteln sie vom Baum herunter.

In die Tüte von Papiere

Sperren sie die Krabbeltiere [с. 59].

Активний стан визначається також специфікою вживання категорії особи. Найбільш продуктивною демонструє себе 3-я особа однини та множини. Більш часто вона репрезентується:

-- власними іменами:

In der schönen Osterzeit, / wenn die frommen Bäckersleut’

viele süße Zuckersachen / backen und zurehtemachen,

wünschten Max und Moritz auch / sich so etwas zum Gebrauch [с. 72];

Alles konnte Böck ertragen,

ohne nur ein Wort zu sagen… [с. 33];

-- іменниками:

-- власними іменами разом з іменниками:

Bald zu Bett geht Onkel Fritze

In der spitzen Zippelmütze [с. 61];

-- особовими займенниками:

Oder kommt er spät nach Haus, / zieht man ihm die Stiefel aus,

holt Pantoffeln, Schlafrock, Mütze, / dass er nicht im Kalten sitze [с. 56];

-- демонстративними займенниками:

Jeder weiß, was so ein Mai-

Käfer für ein Vogel sei [с. 57];

-- неозначено-особовим займенником man:

Morgen sagt man: „Guten Morgen!

Haben Sie was zu besorgen?“ [с. 55].

Перша и друга особи представлені досить незначно. Вони спостерігаються, скоріш, як одиничні випадки:

Aber wehe, wehe, wehe!

Wenn ich auf das Ende sehe! [с.2];

Witwe Bolte, mild und weich,

sprach: „Sieh da, ich dacht’ es gleich!" [с. 100].

Пасивний стан менш характерний для віршованої серії «Макс і Морітц». Це можна пояснити тим, що розповідь ведеться від третьої особи, яка описує дії головних героїв:

Schnupdiwup! da wird nach oben

*Schon ein Huhn heraufgehoben! [*с. 22].

Пасивні конструкції виражають, як правило, деперсоналізовану дію. Але у нашому випадку це дія виконана Максом та Морітцем, і саме від їх дії потерпають інші герої. Поширеним є варіант, коли результатом дії пасивного стану, який було використано раніше, є активний стан, який відбувся пізніше. Таким чином, впевнено можна стверджувати, що для текстів ВСМіМ є характерними активний стан та конструкції у третій особі, що зумовлено жанром цих творів.

3.3. Темпоральна мережа. Часові форми вживаються в німецькій мові не тільки когнітивно, але й прагматично. Для вираження перебігу часу в мові можуть бути використані як лексичні так і граматичні засоби. Лексичними засобами виступають слова і словосполучення , які мають темпоральне значення: *dann, wann, sogleich, Sonntag, bald, gleich:*

... zweitens: weil man dann und wann

Einen Braten essen kann … [с. 3];

Einstens, als es Sonntag wieder / Und Herr Lämpel brav und bieder

In der Kirche mit Gefühle / Saß vor seinem Orgelspiele [с. 45];

Слова та словосполучення висловлюють певні часові рамки : одночасність дій презентуються за допомогою прислівників *sogleich, gleich, jetzt*:

Dieses war der erste Streich,

doch der zweite folgt sogleich [с. 17];

Witwe Bolte, mild und weich,

sprach: „Sieh da, ich dacht‘ es gleich!“ [с. 100]

маркером майбутніх дій у вже минулому часі виступає *bald*:

Bald im Dorf hinauf, hinunter

Hieß es, Böck ist wieder munter! [с. 41];

дії у минулому, які вже закінчилися – відокремлюваний префікс *vorbei* при дієслові *sein*:

“Gott sei Dank! Nun ist’s vorbei

Mit der Übeltäterei!!“ [с. 101];

стабільність та буденність ідей, що відбуваються щодня виявляє вживання слів Morgen, morgens, spät, immer:

Morgens sagt man: „Guten Morgen!

Haben Sie was zu besorgen?“ [с. 55];

Oder kommt er spät nach Haus,

zieht man ihm die Stiefel aus… [с. 56];

Max und Moritz, immer munter,

schütteln sie vom Baum herunter [с. 58].

Найбільш продуктивним способом вираження часу в мові, та зрозуміло і в текстах віршів В. Буша, є граматичний час. Саме він співвідносить фізичну іпостась з моментом мовлення. «Часова характеристика прирівнюється до моменту мовлення та набуває значення відносно нього» [Михайлов, с. 135]. Відношення між моментом дії та моментом мовлення можуть мати різноманітний характер: передування, синхронності та наступності. Всі

тексти В. Буша розподіляються на декілька груп в залежності від продуктивності часових форм (табл. 3.2):

Таблиця 3.2.:

Використання часових форм ВСМіМ

	Кількість	**%**
Прості часові форми	**122**	**71%**
Презенс	95	55%
Претерит	18	10%
Перфект	8	5%
Футур	1	1%
Відсутність часових форм	**40**	**23%**
Узгодження часових форм	**10**	**6%**
Презенс-Претерит	7	4.2
Презенс- Перфект	1	0,6
Презенс-Претерит Конюктив	1	0,6
Презенс-Претерит-Перфект	1	0,6
Всього	**172**	**100%**

Самою продуктивною часовою формою є презенс (55%):

„Freilich!“ meint der Zuckerbäcker,

„warum ist der Mensch so lecker!“ [с. 101].

Така продуктивність пояснюється тим, що в текстах віршованої серії йде розповідь про пригоди Макса та Морітца, котрі проходять повсякденно. Презенс слугує для темпорального маркування реальних чи потенційних ситуацій і відноситься , за Х. Вайнріхом, до регістру обговорення [Вайнріх, с. 198]:

Max und Moritz! Wehe euch! / Jetzt kommt euer letzter Streich! –

Wozu müssen auch die beiden / Löcher in die Säcke schneiden? [с.88].

Вживання презенсу позначає, що дія протікає, починається та завершується в момент мовлення. В текстах творів презенс досить часто узгоджується з минулим часом: з претеритом:

Selbst der gute Onkel Fritze

Sprach: „Das kommt von dumme Witze!“ [с. 100];

з перфектом:

Kaum hat dies der Hahn gesehen, / fängt er auch schon an zu krähen;

Kikeriki!Kikirikih! – / Tak, tak, tak! – da kommen sie [с.6].

Використання самого презенса може допускати принципа послідовності. Часові події презентуються в їх логічній послідовності в об’єктивній дійсності.

Претерит є провідною формою оповіді. Він виступає в опозиції стосовно презенса, зображує події, які відбулися або відбувалися до моменту мовлення без установлення їх зв’язку з сьогоденням [Moskalskaja, с. 254]. Це співвіднесеність обговорюваного світу і світу, про який йде мова у творі. Перфект вживається тоді коли події минулого розглядаються з точки зору сьогодення. Мова йдеться вже не тільки про події, але й про результат та наслідки:

Denn ein heißes Bügeleisen,

auf den kalten Leib gebracht,

hat es wieder gut gemacht [с. 41].

Конструкції з футуром представлено поодинокими випадками:

Na! Das wird Spektakel geben,

denn Frau Bolte kommt soeben [с.24].

Разом з простими часовими формами, як ми вже зазначали вище, існують й конструкції, де сьогодення, минуле та майбутнє презентують когнітивний контакт реального, минулого та майбутнього.

Час у житті та у літературних творах з’являється у різних комбінаціях та різних способах. Зустрічаються у віршованих творах не тільки комбінації

часових форм, але й способи. Так можна спостерігати комбінацію презенса індикатива та претерита кон'юнктива:

Oder wäre was zu flicken, / abzuschneiden, abzustücken
oder gar ein Knopf der Hose / abgerissen oder lose –
wie und wo und was es sei, / hinter, vorne, einerlei –
alles macht der Meister Böck,/ denn das ist sein Lebenszweck [с. 29].

Можливе майбутнє співвіднесено з теперішнім часом. Але майбутнє виникає як сфера можливого та бажаного. Поширеними в віршованій серії «Макс і Морітц» є структури, у котрих маркери часу відсутні взагалі:

Pulver in den Pfeifenkopf! [с. 46].

Багато структур, які демонструють темпоральну нейтральність, це речення з вигуками:

Rabs! [с. 93];
„Meister Müller, he, heran!
Mahl! Er das, so schnell! Er kann!" [с. 95].

Вигуки, як правило, це емоції або маркери емоцій. А емоції структурують мову героїв та розповідь автора про події без прив'язки у часі.

Таким чином, аналіз емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що рамки віршованої серії «Макс і Морітц» обмежуються трьома основними часовими формами (презенс, претерит та перфект), а також структурами без часових маркерів та також комбінаціями різних часових форм.

3.4. Синтаксична організація. Структура речення, як комунікативної одиниці, конституюється на базі номінативних одиниць. Ці одиниці, як правило, зв'язані між собою. Л. Тен'єр зазначав, що синтаксичний зв'язок виступає як необхідна складова для вираження думки, бо саме він робить речення живим організмом. Саме синтаксичний зв'язок установлює між словами певні зв'язки [Теньер, с. 23].

Синтаксичні зв'язки віршованої серії «Макс і Морітц» характеризуються широким спектром простих і складних синтаксичних одиниць – складносурядних (паратаксис) і складнопідрядних (гіпотаксис) (див. табл.3.3):

Таблиця 3.3.:

Синтаксичні конструкції віршованої серії «Макс і Морітц»

Типи		**Кількість**	**%**
Прості речення		42	24%
Складні речення		**68**	**40%**
	Паратаксис	38	22%
	Гіпотаксис	30	18%
Спрощення		46	27%
Надфразові єдності		16	9%
Всього		**172**	**100%**

Прості конструкції фактично дорівнюють складним конструкціям, однак займають тільки другу позицію (24%):

Ach, was muss man oft von bösen

Kindern hören oder lesen! [с. 1]];

Hahn und Hühner schlucken munter

Jedes ein Stück herunter [с. 7].

Така частотність простих конструкцій пояснюється специфікою твору, що поєднує розповідь про повсякденні події з життя двох хлопців з прямою мовою. Беручі до уваги той факт, що для віршів В. Буша характерні такі риси, як простота та лаконічність, ми можемо уявити, що саме це передбачає й певні синтаксичні засоби, до яких і належать прості конструкції.

Прості речення поділяються на кілька видів за складом головних речень та за тим, чи є там другорядні члени речення. Аналіз синтаксичних конструкцій дає нам змогу стверджувати, що для простих структур ВСМіМ характерними є виключно двоскладові структури, де є наявними підмет та присудок, крім того, багато речень демонструють наявність однорідність своїх членів:

-- з однорідними підметами:

All mein Hoffen, all mein Sehnen,

meines Lebens schönster Traum

hängt an diesem Apfelbaum! [с. 15];

Kaffeetopf und Wasserglas,

Tabaksdose, Tintenfass,

Ofen, Tisch und Sorgensitz –

Alles fliegt im Pulverblitz [с. 51];

-- з однорідними означеннями:

Ach, sie bleiben an dem langen,

dürren Ast des Baumes hangen [с. 11];

-- з однорідними додатками:

Alltagsröcke, Sonntagsröcke, / lange Hosen, spitze Fräcke,

Westen mit bequemen Taschen, / warme Mäntel und Gamaschen –

alle diese Kleidungssachen / wusste Schneider Böck zu machen [с. 28].

Поширюються прості речення й такими структурами,

-- як інфінітивні обороти:

Alles könnte Böck ertragen,

ohne nur ein Wort zu sagen [с. 33];

-- з окликами та структурами з наказовим способом:

„Oh du Spitz, du Ungetüm,

aber wart, ich komme ihm!“ [с. 25];

-- з опозицією:

Ratsch! – Da kommen die zwei Knaben

Durch den Schornstein, schwarz wie Raben [с. 74];

-- з оборотом accusativus cum infinitivo:

Aber schon mit viel Vergnügen

Sehen sie die Brezeln liegen [с. 77].

Поряд з простими реченнями використовуються в тексті віршованої серії і складні конструкції, які за своєю частотністю займають перше місце (40%).

Поряд з простими структурами складні структури демонструють синтаксичний зв'язок як спосіб розкриття змісту [Гамзюк, с. 57].

Сурядний зв'язок незначно превалює над підрядним. При складносурядних реченнях впорядковується інформація на основі простого співположення двох чи більше інформаційних блоків речення. Основою складносурядних відношень лежить усвідомлення зав’язків між явищами світу, які знаходяться по відношенню один до одного у рівноправних та незалежних відносинах [Вихованець, с. 297]. Згідно з принципом рівноправності та незалежності, компоненти паратаксису зв’язуються послідовно. Вони утворюють формально-граматичний компонент. Складносурядні речення є симбіозом граматично однорідних речень, які розташовано в одній синтаксичній площині. Вони не зв’язані відношенням субординації [Приходько, с. 5].

Складносурядні конструкції можуть складатися з двох чи більше частин (кон’юнктив). Саме це дозволяє в рамках одного речення презентувати великий обсяг інформації, що і передбачає опис подій. Розгляд емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати, тексти ВСМіМ демонструють наявність як синдетичного, так і асиндетичного видів зв’язку:

Menschen necken, Tiere quälen, / Äpfel, Birnen, Zwetschen stehlen –
Das ist freilich angenehmer / Und dazu auch viel bequemer,
als in Kirche oder Schule / fetszusitzen auf dem Schule [с. 2] (асиндетичний);
Ach, Frau Bolte weint auf neu, / und der Spitzsteht auch dabei [с. 19];
Max und Moritz, unverdrossen, / sinnen aber schon auf Possen,
ob vermittelst seiner Pfeifen / dieser Mann nicht anzugreifen [с. 44]
(синдетичний зв'язок).

Але поряд з сурядністю в текстах віршованої серії існує й підрядність. Складнопідрядне речення виступає закінченою синтаксичною структурою більш високого рівня, де один чи кілька складових частин представлені структурами більш нижчого рівня. У складносурядному реченні умовно виділяється головна предикативна одиниця і одна чи декілька залежних предикативних одиниць.

Гіпотаксис представлено такими складносурядними реченнями, як:

-- додатковими (Вони, як правило, виконують функції концентрації інформації та розширення предикативного змісту):

Also lautet ein Beschluss, / dass der Mensch was lernen muss [с. 42];

Jeder weiß, was so ein MaiKäfer für ein Vogel sei [с. 57];

-- умовними (відображають здатності людини припускати можливі зв'язки між ситуаціями й допомагають розуміти світ у його мінливості:

Also, will hier einer stehlen,

muss er durch den Schlot sich quälen [с. 73]

-- причинними (відображають умови, при яких стає можливою та чи інша дія):

Na! Das wird Spektakel geben,

denn Frau Bolte kommt soeben [с. 24]

-- темпоральними (виконують функцію поширеної обставини, виражають момент, коли відбувається дія):

Angewurzelt stand sie da,

Als sie nach der Pfanne sah [с. 24];

In der schönen Osterzeit, / wenn die frommen Bäckersleut'

viele süße Zuckersachen / backen und zurrechtemachen,

wünschten Max und Moritz auch/ sich so etwas zum Gebrauch [с. 72]

-- атрибутивними:

Wer im Dorfe oder Stadt / Einen Onkel wohnen hat,

denn sei höflich und bescheiden, / denn das mag der Onkel leiden [с. 55].

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє стверджувати, що спектр синтаксичних структур представлено і надфразовими єдностями (9%). Це пояснюється тим, що текст віршованої серії описує явища повсякденного життя, які відрізняються багатогранністю. Так є можливість виділити надфразові єдності:

-- СПР – СПР - ССР:

Oder wäre was zu flicken, / abzuschneiden, anzustücken,

oder gar ein Knopf der Hose / abgerissen oder lose –

wie und wo und was es sei, / hinter, vorne, einerlei –

alles macht der Meister Böck,/ denn das ist sein Lebenszweck [с. 29];

-- ПР – ССР:

Alles konnte Böck ertragen, / ohne nur ein Wort zu sagen;

aber wenn er dies erfuhr, / ging's ihm wieder die Natur [с. 33];

-- ПР – СПР:

Nun war dieser brave Lehrer / Vom dem Tobak ein Verehrer,

was man ohne alle Frage / nach des Tages Müh und Plage

einem guten. Alten Mann / auch von Herzen gönnen kann [с. 44];

-- СПР – СПР:

Als die gute Witwe Bolte / Sich von ihrem Schmerz erholte,

dachte sie so hin und her,/ dass es wohl das beste wär',

die Verstorb'nen, die hienieden, / schon so frühe abgeschieden,

ganz im Stillen und in Ehren / gut gebraten zu verzehren [с.18].

Такий спектр комбінацій забезпечує всебічний та цікавий опис подій, та надає можливість читачеві отримати широкий об'єм інформації при економії мовних засобів та синтаксичних структур. Така структурованість текстів твору зумовлена і стилістичними факторами, які дозволяють монотонності синтаксичного порядку (що базується на більшості простих речень).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що тексти віршованої серії «Макс і Морітц» демонструють спрощення текстового наповнення. Але доля таких конструкцій складає 27%. До них насамперед належать вигуки:

Ratsch!- Da kommen die zwei Knaben

Durch den Schornstein,

schwarz wie Raben [с. 74];

Knacks! – Da bricht der Stuhl entzwei! [с. 78].

Досить рідко зустрічається в текстах еліпсис, хоч він, як правило, належить до найбільш активних синтаксичних процесів, коли опускається частина конструкції, котра вже відома мовцю:

Schnupdiwup! Jetzt Numro zwei!

Schnupdiwup!jetzt Numro drei! [с. 23].

У наведеному прикладі ми зустрічаємося з редукцією присудка. Це, як нам здається, пов’язано з тим, що тут на перше місце виходить чисельна характеристика, а не та дія, яка при цьому виконується.

Таким чином ми можемо зробити наступні висновки: текст віршованої серії «Макс і Морітц» характеризовано широким спектром синтаксичних засобів, що свідчить про певну гнучкість синтаксичної структури. Перевага віддається простим конструкціям, що сприяє простоті сприйняття тексту читачем.

ВИСНОВКИ

Вивчення віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц» передусім стимулювалося тим, що попри наявності окремих праць, де творчість та особливості творів розглядалася лише епізодично, це не стало об'єктом спеціального лінгвістичного аналізу з особливим фокусом уваги на її когнітивно-комунікативних та морфосинтаксичних властивостях.

Віршовані твори у контексті міждисциплінарного освітлення постають як поліфункціональна знакова система.

Віршованая серія «Макс і Морітц» як гротескна поема є синкретичним жанром, який з'єднав в одне ціле текстову інформацію та відео-ряд, що утворюють ілюстрації В. Буша. Саме ці твори, як вважає більшість дослідників, є прототипом сучасних коміксів. До того ж, базуючись на властивостях цих творів, їх можна віднести до гумористичних творів з з елементами чорного гумору.

Концептосистема простору творів «Макс і Морітц» відбиває здатність людини до концептуалізації довкілля та свідчить про те, що в них не тільки відзеркалюється взаємодія людини та довкілля, але й виступає як відображення німецького менталітету. Беручи до уваги той факт, що ці вірші носять сатиричний характер, ми в процесі роботи над емпіричним матеріалом з'ясували, що ці твори специфічно відображають німецькомовну картину світу в тому сенсі, що пріоритетне місце в ній посідає сама людина, а також її життєзабезпечення та буття. Концептуальний простір ВСМіМ визначається сталим набором домінант, де незмінними залишаються домени ЛЮДИНА, ПРИРОДА, РІЧ та ЧАСОПРОСТІР.

Концептуальний домен MENSCH / ЛЮДИНА у просторі творів «Макс і Морітц» презентує себе як найбільш продуктивний. Домен NATUR / ПРИРОДА конституюється мезоконцептами «ФЛОРА» і «ФАУНА» та постає в когнітивно-семантичному просторі як жива, соціалізована істота, якій відведено роль жертви у результаті пригод головних героїв. Досить широко представлено

палітру рослин та представників тваринного світу, що оточують людину у її життєвому святі.

В домені DING / РІЧЬ відбивається матеріальний світ, який оточує людину та її повсякдення, обслуговує працю та побут, виступає як набор певних артефактів, які несуть в собі валоративний компонент, який визначається свідомістю людини, виходячи з її знань про зовнішній світ. Речі грають велику роль в житті людей, в їх прагненні до порядку та добробуту.

Когнітивно-семантичні категорії простору і часу виступають елементами структури та упорядкування життєвого світу людини. Генетичний зв'язок простору та часу породжується завдяки емпіричному та суттєвому досвіду. Концептосистема конституюється як ідея антропо-та соціокультурного опанування світом у межах певних факторів, що заважають або сприяють існуванню людини.

Функцінування творів «Макс і Морітц» підпорядковується чітким вимогам до їх вербальної упаковки. Вона визначається синергетичною взаємодією мовних засобів таких рівнів, як лексичного, морфологічного та синтаксичного. Це реалізується не тільки за допомогою комунікативних і граматичних одиниць, але й завдяки категорії предикативності, яка конституюється такими категоріями, як модальність, персональність та темпоральність.

Спектр модальних засобів охоплює не тільки індикатив, кон’юнктив та імператив як форманти як форманти внутрішньої модальності, але й форманти зовнішньої модальності (модальні слова, частки, кліше, вигуки). Але самим продуктивним чинником модальності виступають вигуки, найбільша частина котрих є авторські.

Персональна мережа характеризується превалюванням активного стану та дієсловами у третій особі однини та множини. Це зумовлено жанром віршованих творів, предикативна структура яких призначена для пасивного використання. Комунікативний регістр задається схемою «вони, вона, він». Присутнім є і схема з займенником «ми», що також зумовлено жанровою

специфікою, яка включає в себе залучення читача як співавтора подій, які зображено.

Темпоральні рамки ВСМіМ обмежуються трьома основними часовими формами: презенсом, претеритом та перфектом та їх комбінаціями. Найпродуктивнішим виступає презенс, саме це сприяє синхронізації подій, які описано у творах, і момента читання.

Синтаксична організація відзначається широким спектром синтаксичних засобів (моно та поліпредикативних). Це свідчить про певну як про певну гнучкість синтаксичних структури так і про їх сталість. Найбільш продуктивними є складні будови, що є характерними для цього жанру. Для опису подій є характерними і надфразові єдності. Саме це дозволяє уникнути монотонності синтаксичного порядку, та при економії мовних засобів наявності великого обсягу інформаційного матеріалу. Частотними виступають і прості та спрощені конструкції, що також обумовлено жанровою специфікою. Використання останніх пов'язано з прагненням мовної особистості шляхом урізноманітнення синтаксичного малюнка.

Пропонований погляд на когнітивні основи та функціонування віршованої серії В. Буша «Макс і Морітц» визначає і деякі перспективні напрямки досліджень. Вивчення творів письменника є доцільним з погляду лінгвокультурології, лінгвосинергетики. Цікавим, як нам здається, був би аналіз і інших творів письменника з точки зору морфосинтаксичної організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут А. Й. Семантика в українській мові. К. : Наукова думка. 165 с.

2. Баландіна Н. Навчальний текст: Проблема визначення, типології, функції. Філологічні науки. 2013. № 14. С. 88-94.

3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Академія, 2004. 342 с.

4. Бєлозьорова Ю. С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові: автореф. дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Ю.С. Бєлозьорова. Запоріжжя, 2005. 22 с.

5. Бехта Т. О. Фреймове вираження концептів дискурсивного дискурсу. Вісник Сумського держ. університету, 2005. № 5. С. 28-34.

6. Бойко Д. Ю. Відтворення образу слов'янського епосу засобами образотворчості. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6900 (дата звернення: 22.07.2024)

7. Бурлакова В. В. Теоретична граматика англійської мови. Дніпро : Ліра, 2002. 254 с.

8. Вихованець І. Р. Граматика української мови. К. : КНУ, 1993. 359 с.

9. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). К. : ВЦ КДЛУ, 2000. 256 с.

10. Загнітко О. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

11. Загнітко О. П. Сучасні лінгвістичні теорії. Монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 338 с.

12. Козловський В. В. Мовні і концептуальні картини світу. К. : ВПУ Київського

ун-ту, 2003. 256 с.
13. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : у 2 томах. Т. 1. К.: Академія, 2007. 624 с.
14. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К. : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
15. Кузебна В. В., Усик Л.М. Стилістичні особливості чорного гумору (на матеріалі мультиплікаційного фільму «Родина Адамсів»). Нова філологія. 2021. С. 32-46.
16. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К. : Знання, 2004. 326 с.
17. Михайлов Л. М. Комунікативна граматика німецької мови. Дніпропетровськ : ДУЕП, 1994. 256 с.
18. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект. Харьков : Экограф, 2005. 300 с.
19. Одинців В. В. Тексти та типи текстів. URL: https://www.kursak.com/tekst-poniattia-budova-typy-oznaky-partytura/ (дата звернення: 5.08.2024)
20. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
21. Приходько А. М. Концептосистема німецькомовних текстів дискурсивного жанру «державний гімн». Лінгвістичні студії. Вінниця: ДонДУ ім. В. Стуса, 2024. Вип. 47. С. 101-113. DOI: 10.31558/1815–3070.2023.47.8
22. Приходько А. М. Синтаксис складного речення для германістів. Запоріжжя : ЗДУ, 1998. 286 с.
23. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 292 с.
24. Радзієвська Т. В. Концепт ШЛЯХУ в українській мові: поєднання ідей простору і руху. Мовознавство, 1997. № 4-5. С. 17-26.
25. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. К. : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
26. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава :

Довкілля, 2006. 716 с.

27. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английские вопросительные предложения 16-20 вв. Харьков : Константа, 1998. 168 с.

28. Beer U. Wilhelm Busch. Lausbub –Lästermaul-Lebensweiser. Schnell Buch & Druck, Stolzenau 2000.

29. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung. Düsseldorf : Schwann, 2010. 940 S.

30. Burton-Roberts N. Analyzing Sentences. An Introduction to English Syntax. L : Longman, 2011. 280 p.

31. Charitonowa I.J. Theoretische Grammatik der deutschen Sprache. Syntax. K. : Вища школа, 1976. 180 S.

32. Coulthard M. Advances in Written Text Analysis. London : Routledge, 2002. 432 p.

33. Dieling K. Zur Funktion von Modalwörtern in Aufforderungen. Deutsch als Fremdsprache. 1988. №1. S. 6-12.

34. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Stuttgart, Weimar: Metzler, 1988. 582 S.

35. Griesbach H. Neue deutsche Grammatik. Berlin: Langenscheidt, 2003. 424 S.

36. Günther H. Der Versteckspieler. Die Lebensgeschichte des Wilhelm Busch. Beltz Verlag, Weinheim 2002.

37. Halliday M. A. An Introduction to Functional Grammar. L. : Longman, 1994. 434 p.

38. Jackendoff R. Semantics and Cognition. – Cambridge (MA). L. : The MIT Press, 1991. 283 p.

39. Kozlovski V. Konjunktiv und Ausdruck der „Realen Modalität“. Lwiw : BaK, 2004. S. 2006-2012.

40. Martin J. R., Rose D. Genre relations: Mapping culture. L. : Equino. 2008. 289 p.

41. Poetter J. Wilhelm Busch. Malerei. Ausstellungskatalog Staatliche Kunsthalle

Baden-Baden 1990. Stuttgart : Verlag Gerd Hatje, 1990.

42. Postma H. Ich müsste lachen, wenn gerade die Welt unterginge. Über den Dicht- Denk- und Zeichenkünstler Wilhelm Busch. Verlag, Hannover, 2008.

43. Röhrich I. Gesammelte Schriften zur Volkslied- und Volksbaladenforschung. München, New York, Berlin : Waxmann, 2002. 511 S.

44. Schneider W. Stilistische deutsche Grammatik. Freiburg, Basel, Wien, 1989. 523 S.

45. Schury G. Ich wollt, ich wär ein Eskimo. Das Leben des Wilhelm Busch. Biographie. Berlin : Aufbau-Verlag, 2007.

46. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen : Francke. 2002. 173 S.

47. Tiersma P. M. Legal Language. L. : Routledge, 1999. 314 p.

48. Töpper S. Der Urvater des Comics. Berlin : Freie Universität Berlin, 2007.

49. Ueding G. Wilhelm Busch. Das 19. Jahrhundert en miniature. Frankfurt/M. : Insel-Verlag, 2007.

50. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Denverlag, 1993. 312 S.

51. Weissweiler E. Wilhelm Busch. Der lachende Pessimist. Eine Biographie. Köln : Kiepenheuer & Witsch, 2007.

52. (ZLOF) Zum Lachen ohne Freude. URL: https://worldday.de/bodenlose-witze/ (дата звертання: 11.07.2024)

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ СЛОВНИКІВ

53. (ВТССУКМ) Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь : DNA «Перун», 2002. 1440 с.

54. (ЕСБіЄ) Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона. URL: https://library.pdpu.edu.ua/index.php/home/vitaemo-zi-svyatom/391-entsiklopedichnooogo-slovnika-brokgauza-ta-efrona-2 (дата звернення: 10.07.2024)

55. (ЕУМ) Енциклопедія української мови. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. 833 с.

56. Словник літературознавчих термінів. К. : Український письменник, 1997. 230 с.

57. (ТСУМ) Толковий словник української мови. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd= (дата звернення: 25.07.2024)

58. (УМЕ) Українська мова. Енциклопедія. К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.

59. Der Brockhaus. Leipzig : Brockhaus, 1993. 1024 S.

60. Duden. Bedeutungswörterbuch. URL: [https://www.duden.de/rechtschreibung/Text_Schrif (дата звернення: 10.07.2024)

Duden. Das Bedeutungswörterbuch. Mannheim / Wien / Zürich: Dudenverlag, 1985. Bd. 10. 798 S.

61. Duden. Das Herkunftswörterbuch. Mannheim / Wien / Leipzig: Dudenverlag, 1963. Bd. 7. 816 S.

62. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin: Walter de Gruyter, 1989. 822 S.

63. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. München: Mosaik, 1987. 1494 S.

64. Wilpert G. Sachwörterbuch der Literatur. Stuttgart : Alfred Kröner, 2010. 1054 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

65. Busch W. Max und Moritz. Eine Bubengeschichte auf Spielkarten. Pössneck : Verlag für Lehrmittel. 2003.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Masterarbeit: Kognitive und kommunikative Eigenschaften von der hummorvollen Gedichtreihe von W. Busch „Max und Moritz“

Gegenstand der Forschung: die Texte der Gedichtreihe von W. Busch „Max und Moritz“.

Der Zweck der Arbeit: die Besonderheiten der poetischen hummorvollen Werke von W. Busch und ihre kognitiven und kommunikativen Eigenschaften zu erforschen

Ergebnisse: Das konzeptionelle System der Reihe deutscher Humorgedichte „Max und Moritz“ weist darauf hin, dass sie nicht nur die Interaktion von Menschen und der Umwelt widerspiegeln, sondern auch als das Spiegel der deutschen Mentalität wirken.

Unter Berücksichtigung der Tatsache, dass diese Gedichte satirischen Charakter haben, haben wir bei der Bearbeitung des empirischen Materials herausgefunden, dass diese Werke speziell das deutschsprachige Weltbild in dem Sinne widerspiegeln.

Der kognitive Bereich MENSCH wird im Raum der Werke von „Max und Moritz“ am umfassendsten präsentiert. Für die Charakteristik von diesem Konzept ist die negative Schattierung geeignet.

Die Domäne NATUR wird durch die Mesokonzepte FLORA und FAUNA konstituiert und erscheint im kognitiv-semantischen Raum als lebendiges, sozialisiertes Wesen, dem durch die Abenteuer der Hauptfiguren die Rolle eines Opfers zugeschrieben wird.

Die Domäne DING stellt Gegenstände des Alltagslebens dar, fungiert als eine Reihe bestimmter Artefakte, die eine Wertkomponente in sich tragen, die vom menschlichen Bewusstsein auf der Grundlage seines Wissens über die Außenwelt bestimmt wird. Die Dinge spielen eine große Rolle im Leben der Menschen, in ihrem Wunsch nach Ordnung und Wohlbefinden.

Kognitiv-semantische Kategorien von RAUM und ZEIT fungieren als Elemente der Struktur und Organisation der menschlichen Lebenswelt. Der genetische Zusammenhang von Raum und Zeit wird durch empirische und substanzielle Erfahrung erzeugt.

Schlüsselwörter : *Konzept, Konzeptosphäre, Modalität, Persönlichkeit, syntaktische Organisation.*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Мамедов Іван Акіфович, студент 2 курсу магістратури, форма навчання: денна, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма «Мова і література (німецька)», адреса електронної пошти: ivanmamed@ukr.net, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему:

«КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СЕРІЇ НІМЕЦЬКИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ВІРШІВ В. БУША «МАКС І МОРІЦ»»

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких знайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата ПІБ (студент)